

Voruta

... O Mindaugas susiruošė ir sumanė sau nesikauti su jais atvirai,
bet pasitraukė į pili, vardu Voruta...

Iš Hipatijaus metraščio 1251 m. įrašo

Nr. 9 (626)

2007 m. gegužės 5 d. Nr. 9

Lietuvos istorijos laikraštis

ISSN 1392-0677

Kaina 1 Lt

Š iame numeryje

3 Vytautas GOCENTAS

RAMBYNAS – NE TIK KALNAS,
BET IR LAIKRAŠTIS

4 Lėna GOCENTIENĖ

ATSIMINIMŲ TAKU

5 A. ADAMKAVIČIUS

ARMANAVIČIŲ ROMOS
KATALIKŲ PARAPIJOS
LIETUVIAI

7 I. URBONAITĖ

LIETUVIŠKO IR LENKIŠKO
ETNOCENTRIZMO YPATUMAI

PRENUMERUOKITE !!!
2007 METAMS

1 mėn.	–	2.90 Lt
3 mėn.	–	8.70 Lt
6 mėn.	–	17.40 Lt
12 mėn.	–	34.80 Lt

“Vorutą” galima
prenumeruoti internete

indeksas 0135

KREIPIMASIS DĖL 1791-ŲJŲ METŲ GEGUŽĖS 3 D. KONSTITUCIJOS MINĖJIMO DIENOS ĮTRAUKIMO Į ATMINTINŲ DIENŲ ĮSTATYMĄ

Lietuvos Respublikos Seimas rengiasi į Atmin-
tinų dienų įstatymą įtraukti Gegužės 3 -iąją dieną.

Tą dieną 1791 metais buvo priimtas Abiejų Tautų
Respublikos Valdymo Įstatymas, vėliau vadintas tie-
siog konstitucija. Tai iš tikrųjų svarbus Abiejų Tautų
Respublikos bendras indėlis į teisinės minties raidą.

Abiejų Tautų Respublikos Ketverių metų sei-
mas, priimdamas istorinės vertės teisės aktą –1791
m. gegužės 3 d. Valdymo įstatymą, siekė įgyvendinti
du pagrindinius tikslus. Vienas jų – pertvarkyti esa-
mą Lenkijos Karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kuni-
gaikštijos sąjungą, kurios valdymo pagrindą nuo Liub-
lino unijos (1569 m.) sudarė konfederuotas seimas ir
vienasmenis valdovas, į umtarinę Lenkijos Karalystę
ir visus (taip pat ir Lietuvos) gyventojus įvardyti len-
kų tauta. Antra tikslas – taip konsolidavus valstybės
valdymą, apsaugoti nuo realiai kilusios kaimyninių
valstybių grėsmės. Abu tikslai liko neįgyvendinti.

Lenkijos istoriografija labai vertina 1791 m. ge-
gužės 3 d. konstituciją Vakarų Europos ir net pa-
saulio valstybių konstitucingumo raidos kontekste.
Iš tiesų, gegužės 3 d. Valdymo įstatymas – konstitu-
cija yra svarbus konstitucionalizmo raidos istorinis
dokumentas. Tačiau atkreipiame dėmesį į tai, kad
šio Valdymo įstatymo – konstitucijos svarbiausi tei-
giniai jau anksčiau buvo įtvirtinti Lietuvos teisėje.
Lietuvos didžiojo kimigaikščio Zigmanto Vazos 1588
m. sausio 27 d. patvirtintame Lietuvos III Statute
įrašytos teisės normos jau buvo Lietuvoje įtvirtinu-
sios analogišką savarankiškų valdžių - valstybės val-
dovo, vyriausybės, seimo, teismų sistemoms - pasida-
lijimą bei toleranciją joje gyvenančioms tautinėms
mažumoms, išpažįstančioms skirtingas religijas, Šis
Valdymo įstatymas – konstitucija sulgino Lenkijos
Karūnos teisinę sistemą su jau Lietuvos Didžiojoje
Kunigaikštijoje veikusia Lietuvos III Statuto įtvirti-
nta teisine sistema.

Tačiau 1791 m. gegužės 3-iąją priimtas Abiejų
Tautų Respublikos Valdymo įstatymas – konstitu-
cija dar nebuvo įgavęs galutinio pavidalo. Tik tų

pačių metų spalio 20 d. Ketverių metų seimas pri-
ėmė jo sudedamąją dalį – pataisą įstatymą „Abiejų
Tautų Tarpusavio Įsipareigojimas“, įtvirtinantį Lie-
tuvą ir Lenkiją kaip lygiavertes partneres Respubli-
koje. Taip buvo atkurta iki 1791 m. gegužės 3 d.
buvę abiejų valstybių teisiniai santykiai ir jų pari-
tetas.

Po 1793 m. Abiejų Tautų Respublikos padalijimo
III Lietuvos Statutas Lietuvoje veikė iki 1840 metų.
Tuo tarpu Lenkijos bajorija kreipėsi į Prūsijos ir Aust-
rijos valdžią, kad leistų jos teritorijoje naudotis Lietu-
vos Statutu (ne Gegužės 3 -iosios konstitucija).

Taigi iš tikrųjų Valdymo įstatymo - konstitucijos
priėmimo data yra 1791 m. spalio 20 d. Būtų teisiškai
ir istoriškai teisinga šį labai svarbų dokumentą vadinti
1791 m. spalio 20 d. Valdymo įstatymu – konstitucija.

Esame įsitikinę, kad teisiųjų paminklų minėji-
mas prasmingas tik tuo atveju, jei gerbiama dabar
galiojanti šalies Konstitucija, kuriai teisinius pama-
tus jau grindė Lietuvos Statutai. Menkai vertinant
dabartinę Lietuvos Respublikos Konstituciją, kartu
menkai vertinamas ir pats Lietuvos valstybingumas.
Svarstant 1791 m. gegužės 3 d. Valdymo įstatymo -
konstitucijos minėjimą labai svarbu, kad būtų išlai-
kytas paritetas valstybinių lygmeniu, taip kaip buvo
įtvirtinta 1791 m. spalio 20 dienos „Abiejų Tautų
Tarpusavio Įsipareigojime“. Taigi:

1. Pirmiausia būtina pripažinti valstybine švente
Spalio 25-ąją Lietuvos Respublikos Konstitucijos die-
ną, kai Konstitucija buvo priimta tautos referendumu.

2. Siūlome įtraukti į Atmintinų dienų įstatymą
Sausio 27 -ąją dieną, kai 1588 metais buvo priimtas
III Lietuvos Statutas, kurio pagrindu parengtas 1791
m. gegužės 3 d. Valdymo Įstatymas – konstitucija.

3. Siūlome 2007 m. spalio 20 d., minint Valdy-
mo įstatymo – konstitucijos sudedamosios dalies –
pakeitimo, „Abiejų Tautų Tarpusavio Įsipareigojimas“
priėmimo dieną, surengti Vilniuje mokslinę konfe-
renciją „1791 m. spalio 20 -osios Abiejų Tautų Res-
publikos Valdymo įstatymo priėmimo ištakos ir jo

įtaka Lietuvos valstybingumo raidai“, kurioje būtų
atsakyta į daugelį kylančių klausimų. Lietuvos istori-
kai, taip pat ir teisės istorikai vis dar diskutuoja dėl
Abiejų Tautų Respublikos Valdymo Įstatymo reikš-
mės Lietuvos teisės ir valstybingumo raidai.

Esame įsitikinę, kad kiekvienos valstybės garbė
priklauso ne tik nuo tolerancijos kitiems, bet ypač
nuo savo šalies valstybingumo raidos supratimo ir
pagarbos savo šalies istorijai.

Pagarbiai,

Vytauto Didžiojo universiteto profesorius dr.
Zigmantas Kiaupa, Mykolo Romerio universiteto
Teisės fakulteto Teisės istorijos katedros profesorius
Vytautas Andriulis, Lietuvos Mokslo akademijos na-
rys ekspertas, istorikas Antanas Tyla, Kultūros, filo-
sofijos ir meno instituto direktorius, Vydūno drau-
gijos pirmminnkas doc. dr. Vaclovas Bagdonavičius,
Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius pulki-
ninkas leitenantas, dr. Gintautas Surgailis.

Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarai:

Birutė Valionytė, Audrius Rudys, Romualdas
Ozolas, Algirdas Endriukaitis, Bronislovas Genze-
lis, Jonas Šimėnas, Leonas Milčius, Balys Gajaus-
kas, Česlovas Stankevičius, Saulius Pečeliūnas, Ka-
ziraiera Prunskienė, Aloyzas Sakalas, Eduardas Vil-
kas, Lionginas Šepetys, Romas Gudaitis, Saulius Šal-
tenis, Antanas Karoblis, Vidmantas Povilonis, Bro-
nislovas Kuzmickas, Leonas Apšega, Egidijus Bič-
kauskas, Irena Andrukaitienė, Gediminas Šerkšnys,
Albertas Miškinis, Vytautas Kolesnikovas, Egidijus
Klumbys, Kęstutis Grinys, Kazimieras Uoka, Al-
fonsas Svarinskas, Nijolė Ambrazaitytė, Liudvikas
Saulius Razma, Romualdas Rudys, Kazys Saja.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos
–Atkuriamojo Seimo deputatai:

Mečislovas Treinys, Vytautas Kvietkauskas, Sta-
sys Kašauskas, Nikolajus Medvedevas, Zita Sličytė,
Rūta Gajauskaitė

2007 04 03. Nr. 10 Vilnius

LITERATAI SUSITIKO TURGELIUOSE

Karlolio Širvinsko konkurso iniciatorė ir premijos steigėja Aldona Širvinskienė (kairėje) su naujai-
siais laureatais – Romu Vorevičumi, Irena Petrauskaite, Algirdu Gogeliu

Balandžio 28 d. Turgeliuose (Šalčinin-
kų r.) įvyko XXII Rytų Lietuvos literatų
susitikimas iš ciklo „Gimtosiomis literatų
pėdomis...“ Šiuos susitikimus du kartus per
metus nuo 1996 metų rengia Vilniaus ap-
skrities kultūros centras (anksčiau – Rytų
Lietuvos kultūros centras). Kaskart rengi-
niui parenkamas vis kitas Rytų Lietuvos
miestas ar miestelis, o pirmasis susitikimas
taip pat vyko Šalčininkų rajone, Eišiškėse.

Šį kartą didelę literatų grupę iš Vilniaus,
Anykščių, Elektrėnų, Nemenčinės, Uk-
mergės, Varėnos, Šalčininkų priėmė Tur-
gelių vidurinė mokykla. Svečius pasveiki-
no mokyklos direktorė Aušra Voverienė,
Turgelių seniūnas Voiciech Jurgelevič bei
Vilniaus apskrities kultūros centro litera-
tūrinių programų koordinatorius Juozas
Žitkauskas, Šalčininkų bibliotekos direk-
torė Irena Šablinskaitė.

Nukelta į 6 p.

Vakarų Lietuvos multikultūrinė istorija ir jos refleksija dabartyje

Nijolė STRAKAUSKAITĖ, Klaipėda

Šiuolaikinė identiteto samprata orientuo-
ja į tai, kad kultūros vaidmuo yra išskirtinis,
o kultūra yra gyva, kai ji nuolat kontaktuoja
su kitomis kultūromis, kaip, beje, ir su isto-
rija. XX a. pabaiga stipriai išryškino regio-
nio identiteto problemą dalyje Vokietijos žė-
mių, Lenkijoje (Silezija, Pomeranija), Rusi-
joje (Kaliningrado sritis) ir Lietuvoje (Klai-
pėda). Visuose šiuose regionuose gyvenan-
tiems žmonėms yra aktuali savojo specifinio
identiteto paieška. Ne visur vienodai spar-
čiai vyksta šis procesas, bet akivaizdu, jog
žmonės adaptuoja regiono sąmonę. Pirmiau-
siai tai vyksta pažįstant praeitį, t.y. istoriją,
nes kiekvienas žmogus yra veikiamas regio-
no, kuriame jis gyvena materialinio ir dvasi-
nio palikimo.

Baltijos jūros erdvėje esantys regionai, ku-
rie daugiausiai remiasi į kultūrinį identitetą,
turi ryškius istorinius orientyrus, pavyzdžiui,
Hanzos miestų tradicija viduramžiais (Dan-
cigas, Ryga ir kt). Šie regionai kaip taisyklė
buvo įvairiataučiai ir daugiakalbiai, nors
miestų kultūroje dažniausiai dominavo vo-
kiškas elementas, žinoma, vokiečių kalba,
kuri, beje, buvo dar ir valstybinė kalba. Visgi
čia gyvenę žmonės turėjo bendrą regioninį ir

kultūrinį identitetą, Tėvynės sampratą, mei-
lę gimtajam miestui .

Toks kultūrinis regionas buvo ir Mažoji
Lietuva, ilgesnį laiką istorijoje vadinta Prū-
sų Lietuva, ir jos dalis – Klaipėdos kraštas.
Neįsigilinę į šio kultūrinio regiono esmines
paradigmas negalime suprasti ir specifinio
čia gyvenusių žmonių identiteto. Klaipėdiš-
kių identitetas liko ne tik neįmintas mįslė Ne-
priklausomos Lietuvos politikams iki II pa-
saulinio karo, bet ir iki šiol įvairiai interpe-
tuojama istorinė – sociologinė problema. Tai
ilustruojantis pavyzdys yra 1925 m. įvyku-
sio Klaipėdos krašto visuotinio gyventojų su-
rašymo duomenų interpretavimas: iš 141
650 gyventojų 45,2% buvo vokiečiai, 26,6
% lietuviai, o 24,2 % save įvardijo klaipėdiš-
kiais, kiti – 4 % . Iškart po surašymo Lietu-
vos teisininkai ir politikai klaipėdiškius pri-
skyrė prie lietuvių, teigdami, jog tai vietiniai
gyventojai, vokiečių kultūros veikiami nete-
kę tautinės savimonės, tačiau namie kalban-
tys lietuviškai. Tuo būdu buvo gautas paguo-
džiantis rezultatas, jog lietuviai Klaipėdos
krašte sudarė 50,8 % visų gyventojų. Pabrėž-
tina, jog šią logiką diktavo politiniai Lietu-
vos valstybės interesai Klaipėdos krašte,

Nukelta į 2 p.

Vakarų Lietuvos multikultūrinė istorija ir jos refleksija dabartyje

Nijolė STRAKAUSKAITĖ, Klaipėda

Atkelta iš 1 p.

įtempta konkurencija su Vokietija dėl Klaipėdos krašto perspektyvų. Iš esmės pasikeitus geopolitinei situacijai regione po II pasaulinio karo mūsų istoriografijoje vis tiek buvo laikomasi tokio surašymo rezultatų traktavimo³. Pirmasis su tuo susijusius stereotipus sugriauti bandė Vytautas Žalys knygoje „Kova dėl identiteto. Kodėl Lietuvai nesisekė Klaipėdoje tarp 1923 – 1939 m.“ Šis darbas aktualizavo Klaipėdos krašto gyventojų identiteto problemą.

Be abejo, tai plati problema, orientuojanti į atskirų identiteto formų (valstybinis, kultūrinis, religinis, etninis) aptarimą. Sukoncentruosime dėmesį į kultūrinio šio regiono identiteto formavimąsi ir su tuo glaudžiai susijusio religinio identiteto aspektus. Kaip tik religija, o tiksliau Reformacijos įsigalėjimas Prūsijos kunigaikštystėje XVI a., buvo viena svarbiausių prielaidų leidusių vokiečių valdomoje valstybėje savo kultūrinę nišą turėti ir lietuvininkams arba, kaip jie buvo vadinami iki pat XX a., Prūsijos lietuviams. Reformacijos nuostata dėl gimtosios šnekamosios kalbos ir rašto vartojimo inspiravo pirmosios lietuviškos knygos – Martyno Mažvydo Katekizmo pasirodymą Karaliaučiuje 1547 m., Jono Bretkūno pirmąjį Biblijos vertimą į lietuvių kalbą bei kitų religinių raštų lietuvių kalba (XVI a. antroje pusėje virš 20) išleidimą Prūsijoje.

Protestantizmo įtvirtinimo Prūsijos kunigaikštystėje poreikis paskatino jos valdovą Albrechtą Hohenzolerną ne tik įkurti Karaliaučiaus universitetą, turėjusį parengti protestantų teologus, bet ir patvirtinti 1561 m. nuostatus, pagal kuriuos kasmet buvo skiriamos lėšos 8 lietuvių, prūsų ar sūduvių kilmės jaunuoliams studijuoti teologiją Karaliaučiaus universitete⁴. Šios nuostatos ilgalaikis realizavimas bei 1718 m. Prūsijos karaliaus Friedricho Wilhelmo I paliepinu Karaliaučiaus universitete įkurto Lietuvių kalbos seminaro veikla buvo svarbios prielaidos nulėmusios lietuviškos raštijos suklestėjimą XVIII amžiuje su Kristijono Doneičio poema „Metai“, net keliais lietuvių - vokiečių kalbų žodynais, lietuvių kalbos gramatikomis, giesmynais ir t.t. Yra daugybė faktų atspindinčių glaudų ryšį tarp valstybinės politikos Prūsijoje, kurios vienas svarbiausių siekių buvo protestantų bažnyčios pagalba ugdyti paklusnų pilietį, ir Prūsijos lietuvių kultūrinių poreikių tenkinimo. Pavyzdžiui, 1735 m. Prūsijos monarcho ir privačių mecenatų lėšomis pirmą kartą išleista Biblija lietuvių kalba - neeilinis faktas kultūros istorijoje be viso kito neabejotinai paskatinęs pasaulietinės grožinės literatūros radimąsi.

Tas pats karalius Friedrichas Wilhelmas I XVIII a. pirmoje pusėje vykdė maro nusiaubtos Prūsų Lietuvos kolonizavimo politiką, todėl, atsikėlus dideliui skaičiui vokiečių, sustiprėjo multikultūrinė atmosfera, dariusi įtaką vėlesniems asimiliaciniams procesams. Šio sudėtingo proceso, pakeitusio Prūsų Lietuvos arba Mažosios Lietuvos gyvenimo stilių (apie tai įtaigiai rašė Kristijonas Donelaitis) interpretacijos lietuvių ir vokiečių istoriografijoje skiriasi. Negalima nesutikti su istoriko Manfred Kleino pastebėjimu, jog iki šiol rašyta tik apie vieną tautą, t.y. apie vokiečius arba apie lietuvius, nors gyventa mišriai ir kaimynystėje⁵.

Liuteronų bažnyčia ir valstybinė politika, kurią įkūnijo Prūsijos monarchija ne tik nulėmė Prūsijos lietuvių etninės grupės išlikimą, raštijos lietuvių kalba sklaidą toje valstybėje, bet ir įtakoją labai ryškaus šios grupės mentaliteto aspekto – pagarbos monarchijai ir bažnyčiai susiformavimą. Ši akivaizdi tendencija liko už stereotipų, susiformavusių XX amžiuje, rėmų, kai labiausiai buvo akcentuojama lietuvių kalba, kaip vienintelė ir pakankama prielaida Mažosios ir Didžiosios Lietuvos susijungimui. Todėl ir kai kurių asmenybių įvaizdis buvo kuriamas neakcentuojant jų sąsajų su Prūsijos monarchija ir liuteronų.

Pozityvi tokio įvaizdžio kaitos dinamika susijusi su iškilia Liudviko Rėzos asmenybe. XX a. antroje pusėje L.Rėza buvo žinomas kaip lietuvių kultūros ir literatūros puoselėtojas, išleidęs Kristijono Donelaičio po-

emą „Metai“ ir lietuvių liaudies dainų rinkinį. 1995 m. išleistoje Leono Gineičio knygoje „Prūsiskasis patriotizmas ir lietuvių literatūra“ jau pastebėta, jog L.Rėzai buvo būdingi „monarchinio mastyimo bruožai“, „karaliaus kultas“ bei cituojamos L.Rėzos mintys apie tai, kad Prūsų Lietuvoje beveik kiekvienas lietuvis gali rašyti ir skaityti ir, kad L.Rėza tai vadino Friedricho Wilhelmo I „nemirtingu nuopelnu“⁶. Visgi autorius šias L.Rėzos mintis įvardija kaip „išlygas“, kurios tarsi nepuošia L.Rėzos kaip lietuvių interesus reiškėjo ir lituanistinių darbų autoriaus. Jau XXI a. pasirodę leidiniai leidžia kalbėti pačiam L.Rėzai ir suprasti jį kaip savo epochos žmogų, kuriam nederėtų taikyti kitos epochos kriterijų. Tai L.Rėzos dienoraščio publikacija „Žinios ir pastabos apie 1813 ir 1814 metų karo žygius iš vieno Prūsijos armijos kapeliono dienoraščio“ (2000 m.), kurią parengė Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas⁷. Šio leidinio įžanginio žodžio, kurį parašė Dainora Pociūtė pirmasis sakiny simbolizuoja kintantį požiūrį į L.Rėzą: „Liudviką Rėzą pažįstame kaip lietuvių kultūros asmenybę, tarsi pamiršdami, jog jis buvo ir kitos, šiandien nebeegzistuojančios, valstybės pilietis ir karštas patriotas“⁸. L.Rėzos dienoraštis atskleidžia mums iki šiol mažiausiai pažįstamas jo asmenybės puses: Prūsijos karalystės patriotas, protestantų teologas, mokslo žmogus.

Paminėtinas ir prieš porą metų pirmą kartą publikuotas L. Rėzos rankraštis „Lietuvių kalbos seminaro istorija“, kurį parengė Liucija Citavičiūtė⁹. Paryškinsiu tik kelis šio profesionaliai parengto leidinio aspektus, atspindinčius gilesnį požiūrį į L.Rėzos asmenybę. Pirmą kartą leidinio apie Rėzą pavadinime užrašyti abu jo vardai Martynas Liudvikas, kuriais jis buvo pakrikštytas, bei publikuojamas L.Rėzos teksto originalas vokiečių kalba, leidžiantis neiškreiptai suvokti epochos, kurioje šis tekstas ir buvo parašytas, kontekstą bei jo vertimas į lietuvių kalbą.

Nedidelis ekskursas į 1976 metus rodo, kaip toli esame pažengę L.Rėzos asmenybės pažinimo keliu, visuomeninę opiniją šia tema. Tuomet, minint Liudviko Rėzos gimimo 200 metų sukaktį, jo gimtojoje Kuršių nerijoje (Juodkrantėje) pagrindinė gatvė buvo pavadinta Liudo Rėzos vardu. Vadovautasi tokia logika – Rėza lietuvis todėl Liudas, o ne Liudvikas. Pilną vardą Rėza gatvės iškabose „atgavo“ tik po kelerių metų.

Paminėjus L.Rėzą ir Kuršių neriją, tiktų paliesti lokalinio identiteto klausimą, kaip svarbų regioninio identiteto segmentą. Čia Kuršių nerijos pavyzdys yra parankus todėl, kad multikultūriškumas joje ilgus šimtmečius buvo labai ryškus. Be to, Kuršių nerijos strateginė ir komunikacinė reikšmė nulėmė solidžią istorinių šaltinių bazę bei profesionalius istorinius tyrinėjimus jau nuo XIX a. pabaigos, kuriuos vykdė Karaliaučiaus universiteto mokslininkai. Anot vieno iš jų, žinomo lingvisto, archeologo, etnografo Adalberto Bezzenbergerio, pakankamai patikimi duomenys apie Kuršių nerijos gyventojų tautinę sudėtį atsiranda XVI amžiuje – po Reformacijos, nes bažnyčios ir mokyklos dokumentuose buvo paisoma gimtosios kalbos principo. Vaizdas XVI a. viduryje buvo toks: Naglių, Juodkrantės ir Smiltynės žvejų kaimuose gyveno 39 – 45 gyventojai, turėję vokiškas pavardes, 52 – 58 turėjo nevokiškas pavardes, iš kurių 10 – 11 lietuvių, 6 latviai, 4 – 5 prūsai, 30 – 34 lietuviai arba latviai ir 2 lenkai¹⁰. Šie faktai liudija multikultūriškumą, trikalbystę, kuri išliko iki pat II pasaulinio karo. Tiesa, valstybinės kalbos statusas kito: nuo XIII a. iki 1919 m. valstybinė kalba buvo vokiečių, nuo 1923 iki 1939 kovo 23 d. – lietuvių, po to vėl vokiečių iki 1945 metų.

Ši kaita atspindi ir esminius istorinius lūžius Kuršių nerijoje, nors vienas radikaliausių lūžių buvo II pasaulinio karo pabaiga, kai senųjų gyventojų Kuršių nerijoje beveik nebeliko. 1956 m. Lietuvos mokslo akademijos Istorijos instituto mokslininkai užfiksavo jau naują tautinę įvairovę Kuršių nerijoje: iš 1 412 gyventojų 219, t.y. 16%, buvo senbuviai, o 1 193 naujai atvykę: lietuvių bū-

ta 59%, rusų – 21%. Įdomu, kad iš tų kelių šimtų senbuvų vieni gimtąja kalba laikė vokiečių, kiti kuršininkų kalbą¹¹. Šimtmečius Kuršių nerijoje gyvenusių žmonių multikultūriškumą, kaip neatskiriamą jų identiteto dalį, geriausiai iliustruoja tuomet apklausta Martino Radmacherio šeima: į klausimą apie tautybę atsakė – „lietuviai“, gimtoji kalba – „kuršių“, o laikė save „Klaipėdos lietuvininkais“, nors namuose kalbėjo vokiškai¹².

Atvykusieji į Kuršių neriją iš Sovietų Sąjungos gilumos ne tik kalbėjo rusiškai, bet ir skyrėsi nuo senbuvų papročiais. Ne taip smarkiai, bet visgi skyrėsi papročiais ir 1952 – 1953 m. iš įvairių Lietuvos regionų atvykę žmonės, be to, jie buvo katalikai. 1958 m. birželio 8 d. Sovietų Sąjungai ir Vokietijos Federacinei Respublikai pasirašius sutartį, per porą metų iš Kuršių nerijos į VFR išvyko absoliuti dauguma iš čia gyvenusių 71 senbuvų šeimų narių.

Taigi nuo septintojo dešimtmečio Kuršių nerijoje prasideda naujojo identiteto paieškos. Tai buvo lėtas, nenuoseklus ir kompliktuotas procesas. Dėl objektyvių priežasčių pasiremti istorine praeitimi buvo neįmanoma, todėl šioje srityje galiojo fragmentiškumo principas ir, žinoma, buvo toleruojami tik etninės istorijos aspektai. To buvo paisyta architektūroje, išsaugant senuosius žvejų namus, o naujuose statiniuose buvo naudojamos būdingos žvejų namų puošybos detalės, pavyzdžiui, lėkiai, ar tipinga šių namų dekorui ultramarino spalva, čerpėmis ar nendrėmis dengti stogai. Dėl etninės istorijos toleravimo ir L.Rėzos gatvės pavadinimas galėjo atsirasti.

Dar vienas to laiko istorijos fragmentizacijos pavyzdys – smėliu užpustytų Kuršių nerijos kaimų tema, kurią aktualizavo gamtovaizdis, ir kuri buvo pagrįsta ne istorinių faktų bei platesnio istorinio konteksto pažinimu, o sakmėmis ir padavimais. Kitaip tariant, Kuršių nerijos istorijos pažinimas buvo labai ribotas, o tai įtakoją ir lokalinio identiteto formavimąsi. Nepaisant per pastaruosius penkiolika metų įvykusių teigiamų poslinkių (išleista ne viena knyga lietuvių kalba apie Kuršių nerijos istoriją, Nidoje ir Juodkrantėje įrengtos naujos muziejinės ekspozicijos ir kt.) inercija, turinti penkiasdešimties metų pagreitį, vis dar stipriai veikia, palaidydamą įvairias fobijas, susijusias su buvusia vokiška valstybine tradicija ir kultūra šioje žemėje, kurios, be abejo, turi įtakos abejingumui istoriniam paveldui plačiąja prasme.

Paminėtos lokalinio identiteto raidos komplikacijos būdingos ir Vakarų Lietuvos regiono identiteto formavimosi procesui, nes ir sąlygos buvo panašios. Klaipėdiečiams vis dar nelengva apsispręsti, kurias miesto istorijoje iškilias asmenybes ar įvykius šiandien įamžinti ar kokia forma tai padaryti, nes yra manančių, kad tik XX a. asmenybės ir turinčios tik lietuviškas pavardes svarbios, nors miesto istorija siekia 750 metų. Ne mažesnė problema yra paminklai: tai atspindi aistros kilusios dėl naujausio paminklo – „Arkos“. Daugiausiai buvo diskutuojama ne dėl šio paminklo meninės vertės ar jo darnos su aplinka, bet apie tai, ar jis simbolizuoja Klaipėdos krašto prijungimą ar prisijungimą prie Lietuvos 1923 metais¹³. Akivaizdu, kad tokių diskusijų kontekste glūdėjo didžioji dilema – adaptuoti ar ne beveik aštuonis šimtus metų siekiančią miesto istoriją.

Šių diskusijų kategoriška forma priminė 1989 metus, kai buvo nuspręsta atstatyti paminklą Klaipėdoje vokiečių poetui gimusiam Simonui Dachui, populiariai vadinamam „Anikės“ vardu, teatro aikštėje. Tuomet uostamiesčio spaudoje taip pat būta daug diskusijų – reikia ar nereikia atstatyti 1912 m. pastatytą paminklą. Visgi „Anikė“ sugrįžo į Klaipėdos senamiestį ir yra vienas didžiausių turistų traukos centrų bei mėgstama klaipėdiečių susibūrimų vieta. Galima sakyti, jog šio paminklo atstatymas simbolizuoja multikultūrinės Klaipėdos istorijos adaptacijos pradžią. Čia būtina pabrėžti, jog kalbama apie daugiasluoksnį miesto kultūrinės praeities klodą. Nors vokiškos kultūros paveldas labai ryškus, bet Klaipėdoje daugelį šimtmečių gyveno ir lietuviai, anglai, švedai, olandai, žydai, lenkai, rusai. Klaipėdoje būta ne tik liuteronų (vokiečių ir lietuvių) bažnyčių, bet ir katalikų, reformatų, anglikonų maldos namų,

sinagogų. Jau vien tai leidžia Klaipėdą apibūdinti kaip multietninį ir multikultūrinį paveldą turintį miestą.

Istorijos svarba klaipėdiečių identiteto evoliucijoje itin išryškėjo 2002-iais. Švenčiant miesto 750 metų jubiliejų. Labiausiai tai atspindėjo muziejaus buvusioje piliaietėje atidarymas ir su pilies bei miesto įkūrimu susijusio, tebegyvuojančio Vokiečių ordino magistro vizitas Klaipėdoje jubiliejaus dienomis. Taigi miesto kultūrinė bendruomenė, organizavusi jubiliejaus šventę, įrodė, jog ji atsikratė kompleksų, susijusių su miesto istorine praeitimi. Būta ir oponavimo šiai pozicijai, kurio esmė gerai atspindi Prano Martinkaus straipsnio, išspausdinto „Vorutos“ laikraštyje, pavadinimas: „Ką švenčiame: Klaipėdos ar Memelburgo jubiliejų?“¹⁶

Šiandien jau esama pakankamai ženklų, rodančių, jog „neparankios istorijos“ sindromas po truputį įveikiamas. Šalia istorikų drausiau yra verslo žmonės. Prieš keletą metų viename iš XIX a. pabaigoje statytų sandėlių prie Danės upės įsikūręs alaus restoranas buvo pavadintas „Memelis“. Dar prieš dešimtmetį tai buvo sunku įsivaizduoti.

Klaipėdietis Leonidas Donskis taikliai pastebėjo, jog „anksčiau ar vėliau daugiakultūriuose miestuose susiformuoja miestiečių karta, kuri pripažįsta, jog jie, būdami neat-siejama savo gimtojo miesto dalis, yra skolingi miesto praeičiai, kurią ignoravo arba sąmoningai iškraipė ankstesnės kartos. [...] Tikras vilnietis niekada neignoruos lenkiškos ir žydiškos Vilniaus savasties bei lenkų ir litvakų kultūrinių pėdsakų. Lygiai kaip tikras klaipėdietis niekada neprotestuos prieš vokiškojo Klaipėdos sluoksnio gaivinimą ir tyrinėjimą“¹⁷. Faktas, jog naujausiose diskusijose apie Klaipėdos kultūros politikos viziją pabrėžiamas būtinumas kultūros paveldą integruoti į miestiečių savimonę ir identiteto formavimą¹⁸, liudija naujos kokybės požymius Vakarų Lietuvos regioninio identiteto struktūroje.

1Tarvel E. Regionen im Ostseeraum und ihre Identiteten // Mare Balticum. Lübeck. 1995. P. 11.

2 Valsonokas R. Klaipėdos problema. Kaunas. 1932. P. 267.

3 Žostautaitė P. Klaipėdos kraštas 1932 – 1939. Vilnius. P. 55.

4 Žalys V. Kova dėl identiteto. Kodėl Lietuvai nesisekė Klaipėdoje tarp 1923 – 1939 m. Lünrburg. 1993.

5 1561 m. Prūsijos kunigaikščio Albrechto Brandenburgiečio „Nuostatų apie šviesiausio kunigaikščio aliumnus“ fragmentas // Lietuvos mokykla ir pedagoginė mintis XIII – XVII a. Vilnius. 1994. P. 193.

6 Gineitis L. Prūsiskasis patriotizmas ir lietuvių literatūra. Vilnius. 1995. P. 69.

7 Klein M. Preussich Litauen. Neue Aufgaben für die kulturantropologische Forschung // Die Grenze als Ort der Annnährung 750 Jahre deutschlitauische Beziehungen. Köln. 1992. P. 14.

8 Gineitis L. Prūsiskasis patriotizmas ... P. 130.

9 Rėza L. Žinios ir pastabos apie 1813 ir 1814 metų karo žygius iš vieno Prūsijos armijos kapeliono dienoraščio. Vilnius. 2000.

10 Ten pat. P. 7.

11 Citavičiūtė L. Martynas Liudvikas Rėza. Lietuvių kalbos seminaro istorija. Vilnius. 2003.

12 Bezzenberger A. Die Kurische Ne-hrung und ihre Bewohner. Stuttgart. 1889. P. 97 – 99.

13 Arbušauskaitė A. Kuršių nerijos autochtonų (senbuvų) tautybės suvokimo ypatumai // Mažosios Lietuvos istorija ir etnografija. Klaipėda. 1993. P. 13.

14 Ten pat. P. 14.

15 Po „Arka“ jausimės saugesni? // Vakarų ekspresas. 2003 sausio 15.

16 Martinkus P. Ką švenčiame: Klaipėdos ar Memelburgo jubiliejų? // Voruta. 2002 kovo 9.

17 Donskis L. Kaliningradas, arba XX amžiaus miesto likimas // Baltija. Klaipėda. 2005. P. 8.

18 Lukoševičienė R. Kultūros politikos viziją subrandino „smegenų šturmas“. Klaipėda. 2005 lapkričio 30.

RAMBYNAS – NE TIK KALNAS, BET IR LAIKRAŠTIS

Vytautas GOCENTAS, Vilnius

Rambynas

Nr. 1
2007 m. kovas

Rambynio regioninio parko direkcijos leidinys visuomenei

ISSN 1822-7163

Pažinkime ir išsaugokime kartu

Diana MILAŠAUSKIENĖ

Diana MILAŠAUSKIENĖ
Rambynio regiono parko direktorė

Saugomos teritorijos. Kas tai?

Nuo senos žmonijos suvokė, kad tik gyvendami darome su savo aplinka, je galį išvengti. Dėl iš pirmos tikslintarpius mūsų pasiekia žinios apie baltų pagarbą žmogių supančiai gamtai, kuri rėkšėsi gamtos objektų garbinimu. Iš kartos į kartą šiu šiu dienų perduodama informacija apie senasias baltų šventvietes (gi-ras, medžius, laukus, kalnus ir pan.) leidžia tegi būvus Lietuvos teritorijoje labai plati šiu šventiškų (sąvonių) saugomųjų teritorijų lin-kla. Manoma, kad kai kuriose šventvietėse bu-vo ne tik vietinės, bet ir regioninės svarbės. Visai greta mūsų yra viena tokia – tai Ramby-no alaukai. Nepaisant senajam baltų sauo-gomųjų teritorijų tinklų nepalankios istorinės raidos, daži į šiuo šiu dienų ir tapo XX a. antroje pusėje Lietuvos suformuoto sauo-gomųjų teritorijų tinklo dalimi. 1960 metais Euro-poje apytikslė buvo įsteigta viena iš Lietu-vo saugomųjų teritorijų – Rambynio landfati-snis draustinis, kurio pagrindą 1992 metais įkur-tas Rambynio regioninis parkas.

XX a. pabaigoje apie 10 proc. viso Žemės pavirš-iaus plotu užimtos saugomos teritorijos ir nėra pasulyčių išvairiosios šalies kultūros gyventojai-tyties atliekos kartoms. Tačiau jau yra nemažai šalių, kurios tikrąjį gamtinį gali pamatyti tik sauo-gomose teritorijose. Lietuvoje dabartinės sauo-gomose teritorijos įsteigtos ne tik vietinėms bet ir kraštovalstybiškai išsaugoti, bet ir pažintiniui na-ruziui, tyrinėjimui organizuoti, kraštovalstybi-joje įsteigti, tradicijoms gyventojams bū-bei etnokultūrai propaguoti.

Saugomos teritorijos žmogui.

Pastarųjų metų visu dažiųjų prabyla apie saugomųjų teritorijų teikiamą naudą visuome-nei ir jai nauda už saugomųjų teritorijų ribų. Saugomos teritorijos teikia žmogui dvasi-nes, rekreacines vertes, padeda apsirūpinti kokybiškais gamtos šiekėlais – švaru vande-riu, dirvomis ir oru.

Nukulta į 4 p.

Redakcijos žodis

Diana MILAŠAUSKIENĖ

Pavaras kas karta kitoks. Ar yra tiek į pa-matytai vilkinti vienuodu dražu? Ka-žin a. Gėt. Ramtos rankų pulsus ne visa-d vienuodu laiku pievose paberia žiedus, iš tolybių paskaidrinia paukščius, į jų sna-pus padau mėsą primina giesmę. Kaip pa-jektyti apytolyn šies Bitenų kaimo išim-čius – Vienodis patinys nebina. Vispa-ties laikrodinis ir paskuba, ir paveltauja – Ta-čiau kiekvienais metais, nuskaubėjus vie-versio varpelių, atidžiai žalius pavasario la-gus, mintyse surikiuoti mažas dar kokie-lius žemdirbio darbus, susitai ant dokiū nos Bardinui, Biterui, Pempynės, Šeretiukai-o, Opštinių ar Vilkyskių kaimelio, kad rastum tinkamiasią vietą, kur tuos darbus padėti.

Žiūrėk, pu kuro laiko, jau skleidžiasi žie-dais baltai nudažytas sodas, iš rasa nu-prausto avilio į medaus lankas zvimbia bi-tė, ganyklos kvadrata, žveglėdama į šriki-nėjanti varšėlė, sumnyja žalmagė, o žilgi-nio kampe svauguoja ant kūrį besistie-biantis vasaras. Virš galvos prailekdamas gandas patikrina tuos padarytus darbus, o vakare, kalėdamas sapnu, pasakoja savo pačios apie reikėjų žmogaus gyvenimui.

Mielas skaitytojau, šįdienai Tavo ranko-se spausdavės dažiųjų šventies Rambynio regioninio parko direkcijos leidinys „Ram-bynas“. Tikime, jog vedini gaityti norų ir kitių tikslų, kiekvienas savo kelu už-kopsim į statų svajonių kalną, tačiau atsi-klopę valandų visuomet smagu ką nors

paskaityti. Kartais spausdintas žodis kny-ga ar laikraštis, tampa dvasios kompasu. Paimnas ir sudetingo gyvenimo vingiuose pabrūsi eilute apie tavo būtį taps mūsų nedidelė dovana tau. Gal koks plunksno būblys ras laiko kelmeis sakiniams iš tavo metaščio. Kukli leidinio apimtis neleidžia daug žadėti, tačiau, manykime, jog mums pavyks susidraugauti.

Tikimes sulauk šiu laišku, žiniųų, ps-lybejimų, o gal net straipsnių. Iš anksto dekojame už išaityką nuomony bei pasta-bas. Norėtume, jog bedradariai baltume tap-tume šiu kitėmis idomis ir naudingi. Tegul šis leidinio puslapis popieriaus šilkas tampa šiurmentis mūsų pavasario vėla-va, kurioje gražiausias žiedas praįsta žmogaus artumas.

Legendoms apipintas Rambynas mūsų gyvenime šilks kaip paslaptingas, kerin-čios grotis grožio uostas, kuriamie prie ši-priminių krantinės prikrautas mūsų si-gurizim laivas. Iš toliausimais kraštais parei-sime čia, kur asmeninės patirties dėžutės sudėditi mūsų kasdienybės deimantai. Iš kantrybės granito iškaltame gyvenime Rambynas ne kartą mums tapo atspirties tašku siekiant gerų, šies ir laisvės. Iš Vy-duro liupio šies, šies ir daina, iš Marty-no Jankaus žiars – pasiaukojimas, Saulia-ros Criciaus rankose sovietmečio su-roje ant Rambynio kalno suplevėsaus lais-ves trispalvė.

Nukulta į 8 p.

Šis numeris:

2psl.

Baltųjų gandrų
kaimai Europoje

4psl.

Ar pakels sparnus
Bitenų kaimo
bendruomenė?

5psl.

Jaunieji vilkykiečiai
apie ganderus ir
gimtąjį kraštą

7psl.

Varlių žygis prieš
klimateitą kaitą

Garbē ir
nuoširdi padēka
redkoleģijas na-
riams, vadovams
– p. Dianai Mi-
lašauskienei (vy-
riais. redaktori-
rei), p. Giedrei
Skipitenei (at-
sak. redaktorei).
Išleistas pirma-
sis meninēmis ir
reportāžinēmis
fotografijomis
(autorius – Eu-
genijus Skipitis,
leidinio techni-
nis redaktorijs)
il i l u s t r u o t a s
Rambyno (2007
m. kovas) nume-
ris! Puikus sumā-
nymas, o taipogi
ir profesionaliai
atliktas darbas.
Žinoma, talkino
Lietuvos istori-
jos laikraštis
Voruta, bet ir
rengėjai smagūs.
Negana to – lei-
diny turi ir tarp-
tautinės registra-
cijos numerį:
ISSN 1822-7163.

Pirmajame puslapyje gali rasti ne tik tokią progai būtiną programinį leidinio įvadą – redakcijos žodį, bet ir viso numerio svarbesnius straipsnius, medžiagas. Tam patarnauja labai aiški ir tvarkingai sumaketuota rubrika *Šiame numeryje*. Čia jau sužinai: 2 psl. straipsnis *Baltųjų gandy kaimai Europoje*, 4 psl. – *Ar pakels sparnus Bitėnų kaimo bendruomenė?*, 5 psl. – *Jau nieji vilkyškiečiai apie gandrų*.

Pusmetinio leidinio rengėjas ir leidėjas – Rambyno regioninio parko direkcija. Galima parašyti, pasiųsti savo laiškus, o gal ir straipsnius ar kitą medžiagą, fotografijas, nes nurodyti visi adresai: Bitėnų kaimas, LT-99265, Pagėgių savivaldybė; el. paštas: info@rambvnoparkas.lt.

Leidinyi ir jo rengėjai gali pasidžiaugti, kad jo medžiaga pasiekiamą ir internetinė forma. Redakcijos žodį galima paskaityti ir Mažosios Lietuvos tinklalapyje, kurį rengia Lietuvos istorijos laikraštis *Voruta*: <http://www.mazoji-lietuva.lt/article.php?article=518>

Keletas redakcijos minčių tiems, kas dar „neaptiko“ minėto leidinio: (...) *Mielas skaitytojau, šiandien Tavo rankose spaustuvės dažais kvepiantis Rambyno regioninio parko direkcijos leidinys „Rambynas“.* Tikėkime, jog vedini gražių norų ir kilnių tikslų, kiekvienas savo keliu užkopsime į statų svajonių kalną, tačiau atokvėpio valandą visuomet smagu ką nors paskaityti. Kartais spausdintas žodis: knyga ar laikraštis tampa dvasios kompasu. Pinaus ir sudėtingo

gyvenimo vingiuose pabirusi eilutė apie tavo būtį taps mūsų nedidele dovana tau. Gal koks plunksnos bičiulis ras laiko keliems sakiniams iš tavo metraščio. Kukli leidinio apimtis neleidžia davs žadėti, tačiau, manykime, jog mums pavys susidraugauti.

(...) Legendomis apipintas Rambynas, mūsų gyvenime išliks kaip paslaptingas, gerinčio gamtos grožio uostas, kuriame prie prisiminimų krantinės prirakintas mūsų su grįžimų laivas. Iš tolimiausių kraštų pareisime čia, kur asmeninės patirties dėžutėse sudėlioti mūsų kasdienybės deimantai. Iš kantrybės granito iškaltame gyvenime Rambynas ne kartą mums tapo atspirties tašku siekiant gėrio, tiesos ir laisvės. Iš Vydušo lūpų atėjo išmintis ir daina, iš Martyno Jankaus širdies - pasiaukojimas, Sauliaus Griciaus rankose sovietmečio sutemoje ant Rambyno kalno suplevėšavo laisvės trispalvė. Kiek daug turi čia gyvendamas: Nemuno lankomis bėgantį Mažvydo katekizmo kelią, toliau paėjęs žemės grumste randi žibancią skalvių atmintį, už Ragainės pilies griuvėsių regi Herkaus Manto žmones.

Tie kas jau susidomėjote, galėsite šį leidinį pavartyti, paskaityti net ir Vilniuje – Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka jau gavo pirmojo numerio egzempliorių.

Dar kartą dėkui rengejams, talkininkams. Sėkmės, mielieji bičiuliai, Mažosios Lietuvos gamtinio ir kultūrinio paveldo mylėtojai, puoselėtojai bei saugotojai, propagotojai.

Dr. Rūta GAJAUSKAITĖ, Vilnius

Atominės bombos sprogdimo vietoje Hirosimoje įrengtas didžiulis memorialas, kuriame paliktas „sutirpęs“ namas, savo išlikusiu geležiniu karkasu primenantis buvusią ir išpėjantį būsimas šturpias žmonijos katastrofas, jei nebus sureguliuotas branduolinės energijos naudojimas. Įrengtame muziejuje patalpintos visos žinios apie tragediją, kad žmonija pasimokytų ir daugiau klaidų nedarytų. Specialiose Japonijos medicinos įstaigose sukaupta didžiulė patirtis, gydant Hirosimos aukas. Kasmet šalyje organizuojamas tarptautiniai minėjimai – konferencijos radiacijos pavojui aptarti ir prevyntyvinių priemonės kurti. Pirmoji nukentėjusi nuo atomo šalis rūpinasi, kad tai nepasikartotų.

Bet pasikartojto. Černobylyje. Šiandien i jį bei i Pripetę taip pat plaukia turistų srautai pasižiūrėti i dar gyvą, mirtimi kvėpuojantį, monstrą, sarkofagu uždengtą, bet vistiek spinduliuojantį ir grąšinantį nauju protrūkiu. Ir taip jau 21 metai.

Pasirodo, žmonija nepasimokė iš Hirosimos ir nepakeitė savo požiūrio į branduolinę energiją nei karo ginkluotėje, nei „taikaus atomo“ frontuose. Nepasimokė iš japonų ir apsaugos priemonių galimų avarijų atveju. Atvirkščiai, „geležinėm uždangom“ uždengė pavojaus galimybę, slaptomis tarptautinėmis sutartimis paslėpė avarijų branduoliniuose objektuose aukas. O tuo pačiu paliko visą žmoniją didžiausiame pavojuje, nes niekas negarantuoja, kad tai nepasikartos.

Opasikartojo. Ir JAV atominėje jėgainėje, ir SSSR – kelis kartus, tačiau mažesniu mastu ir užgniauzta informacija nepapliko. Pasaulis nesužinojo.

Kukliai „avarija“ vadinamas sprogimas Černobylio AE šiandien prilyginamas keturioms Hirosimoms, tačiau, pažvelgus į radiacinio užteršimo žemėlapius, akivaizdžiai matosi jo paplitimo ribos nuo Skandinavijos iki Italijos. Tai yra visa Centrinė ir Vakarų Europa išsita savaitę buvo nuo kelių dešimčių iki kelių šimtų

(Baltijos valstybēs) kartų viršījanācīoje normas spinduliutēja. **Tai juk kontinentinē katastrofa!!!** O žinant, kad radiācijas poveikis neturi griežtos rībos, tai neīgiamos pasekmēs nušvitintų žmonių sveikatai, ģyvybei ir ģenetikai apima visā uztērštā teritorijā, nežiūrint ī radiācijas intensīvumā.

Antra vertus, išviešinus slaptuosius Kremliaus protokolus, paaiškėjo, kad SSSR – tyčia sumažino radiacijos standartus 30–50 kartų, todėl, atstačius tikrąją padėtį, aplinkos užteršimo parametrai viršijo 400–500 kartų žmogui nepavojingas ribas. Ir trečia, išviešinti protokolai pademonstravo Kremliaus valdovų suplanuotą, tyčinį visos SSSR gyventojų apkrėtimą radiacija per radioaktyvius maisto produktus: praskiestus 1:10 švariais ir paleistus į prekybą užuot juos sunaikinus, vietoj sunaikinimo. Pažymėtina, kad tik Maskvos gyventojai gavo radiacija neužterštą maistą.

Kokios tokio užteršto maisto bei oro poveikio pasekmės žmogaus sveikatai, gyvybei ir genetikai, netgi po 21 metų vis dar slepiamos. Jei Kremliaus „geležinę uždangą“ praskleidė B.Jelcino reformos, tai TATENOS ir PSO (Pasaulinės sveikatos organizacijos) slapčių sutarčių kol kas neišviešina niekas. Ir nenuteisė nieko taip pat. Jau vien šie du faktai rodo, kad branduolinė energija baisi, nesuvaldoma ir visuotinai naikinanti jėga, abejotinos moralės politikų rankose grąšinantį ištisiems kontinentams ir netgi pasauliui.

Nukentėjusi nuo katastrofos Černobylyje Europa pakeitė požiūrį į branduoline energetiką, nusprendusi uždaryti AE ir vietoje jų plėtoti alternatyvią energetiką. Lietuva vienintelė planuoja naujos atominės statybą. Nors dar neužgydytos Černobylio žaizdos, neatlyginta padaryta žala, visuomenė per 21 metus taip ir nesužinojo visos tiesos bei nėra garantuota, kad tai nepasikartos.

O nežinome mes, pirmoje eilėje, apie tuos tyluosius didvyrius, kurie plikomis rankomis, be jokių apsaugos priemonių

užkimšo tą pragaro skylę – likvidavo Černobylio katastrofą. Nežinome nei jų vardų, nei atliktų darbų masto, nei jų kapu.

Išvežė, prievarta nugabeno į Černobylių 7000 mūsų vyrų: be dozimetų, be švaraus vandens, apsaugos drabužių. Išvežė ir privertė 3 mėn. dirbti ten, prie reaktoriaus, kur ilgiau kaip 3 min. pabuvęs gaudavo 100 rentgenų. Tokių tarp Lietuvos likvidatorių yra 12 proc. Šiek tiek palengvintomis sąlygomis – prie reaktoriaus ir 30 km zonoje dirbo 20 proc. mūsų vyrų. Prie reaktoriaus, 30 km zonoje ir toliau už jos – dirbo 30 proc. Lietuvos piliečių. Likusieji dirbo už 30 km zonos.

Kiek jie gavo rentgenų – neišku, nes niekas nematavo. Tik faktas, kad gydytojai, prižiūrėję gaisrininkus – likvidatorius, patys gavo spindulinę ligą. Štai kokie radiacijos mąstai buvo: 190 tonų radioaktyvaus kuro pasklidu oru po visą Europą, o jei radiacijos poveikis neturi minimalių ribų, tai tik matematiškai galime apskaičiuoti žalą. Ji bus apytikrė. Hirosimos 150000 aukų padauginę iš 400 - 500 kartų padidėjusios spinduliuotės, gausime apie 70 milijonų apšvitintų europiečių. Tiksliau pagal Černobylio katastrofos likvidatorių duomenis galėtume lyginti, tačiau ir šių duomenų niekas nevedaš

Epizodinių anketavimų duomenimis Lietuvoje kas dešimtas likvidatorius mirė. Realiai manoma, kad – dvigubai daugiau. Kas trečias likvidatorius tapo invalidu. Bet šį skaičių labai koreguoja Sveikatos apsaugos ministerijos kvotos invalidumui. Jei palygintume su Latvijos duomenimis, kur kvotų nėra, ten pusė likvidatorių turi invalidumo pažymėjimus.

Gaila, bet vienintelė Lietuva neturi Černobyliciaus ginančio įstatymo, kurie visose buvusiose SSSR respublikose jau seniai priimti ir gina bei remia didvyrius, išgelbėjusius Europą tokios pasaulyje dar negirdėtos katastrofos metu. Ar palygintume įstatyminę bazę, ar materialinę pagalbą, ar socialinę būklę – Lietuvos černobyliciai labiausiai nukriausti. Negauna jokios pagalbos, kompensacijų neturi garantijų.

Antai Ukrainoje buvo išskirta 13 proc. biudžeto avarijos pasekmėms ir likvidatorių socialinėms reikmėms patenkinti. Tik Lietuva neskyrė nei lito, nors turime 7 000 likvidatorių ir visa Lietuva gavo 400 - 500 didesnę už normą radiaciją. Mūsų kaimynų latvių likvidatoriai gauna 3 kartus didesnes pensijas, invalidais pripažinti visi sveikatos neturintys, o ne pagal kvotas.

Paradoksalu? Bet jau 21 metai, kaip Černobylio avarijos likvidatoriai politikų ignoruojami, po įvairias institucijas stumdomi, biurokratų žeminami, parlamentarų apgaudinėjami. Ir taip tik yra Lietuvoje!

Juk pasaukė juos ir siuntė į Černobilį – kariniai komisariatai. Jie atliko karinę prievolę. Savo sveikatos, gyvenimo, savo vaikų ateities kaina jie atliko karinę prievolę, todėl ir socialinis jų aprūpinimas turi būti Krašto apsaugos ministerijos įstatymais reglamentuojamas. O ypač dabar, kai ministras – medikas, buvęs Sveikatos apsaugos ministras! Ir kriterijai tam yra pakankami: tarp avarijos likvidatorių - 35 proc. buvo su aukštuoju ir aukštesniuoju išsilavinimu, taigi juos galima prilyginti karininkams ir puskarininkiams. Daugiau kaip pusė – 52,7 proc. – su viduriniu išsilavinimu, bei 12,5 proc. su nebaigtu viduriniu, galėtų būti prilyginti kariams. Karių ir kariūnų socialinis aprūpinimas Lietuvoje yra žymiai aukštesnis nei Sodros pensininkų, todėl černobyliciai ir jų šeimos bent jau skurde neskestu.

Nubraukus skurdą, būtina pagarsinti mūsų Lietuvos didvyrius, jų vardus aukso raidėmis ir išrašius ir matomiausioje sostinės vietoje – ant Tauro kalno – patalpinus, kad visi juos žinotų ir geru žodžiu minėtų. Svarbiausia, kad Tėvynė jų nepamirštų.

Begalinėj, begalinėj žemėj
Aš toksai mirtingas be tavęs,
Aš toksai tamsus be tavo rankų.
Kur dėt man tą akmenį – save –
Jei, gimtoji, ne po tavo durim,
Kad lengviau būt žmogui po darbų
Slenksti peržengti į tavo meilę...

J. Marcinkevičius

ATSIMINIMŲ TAKU

Lėna GOCENTIENĖ, Vilnius

Tęsinys. Pradžia nr. 7.

1904 m., susituokęs su Elze Rupkalvi-ke, pirkto 1,5 ha, o 1931 ar 1932 m. pripir-ko dar 1,0 ha. Tie sklypai buvo ten, kur po žemės reformos gyveno Žukauskiai. Greta buvo *Gandrinė*, t.y. Tutlio ganyklos (šian-dien čia – vandens tvenkinys). Pats Tutlio ūkis – važiuojant į Gardamą ant kalnelio po kaire ranka. Tutlys – geraširdis viengun-gis, kurio dvi seserys buvo išvykusios į Af-riką. Srūgis, neturėjęs iš kur savų šiaudų im-ti, už staliaus ar dailidės darbus iš Tutlio kiek valiojo jų galėjo vežtis: *Kraukl, t kiek tik telpa*. Be to, *Gandrinėje*, ataugus dobilų atolui, Tutlys leido ganyti ir dvi karves.

Tutlio senai motinai tėvas jau iš anksto turėjo padaryti prabangų karstą (grabą) – jis bent mėnesį stovėjo Srūgių kamaroje.

Deja, po karo geraširdį Tutlį sovietai iš-vežė į Sibirą.

1935 ar 1936 m., atlikus žemės pertvar-kymą Naumiesčio apylinkėje, Srūgys žemę persikėlė prie namų Sodų gatvėje. Čia jos buvo jau 2,63 ha – tarp Gečų (ant Ciparių) ir Kairienės (ant miesto). Už žemės galo ėjo žemės kelias iš laukų į miestelį. Anksčiau žemę čia turėjo Jurkšaičiai, kurie gy-veno Sodų gatvėje: einant į miestelio centrą – dešinėje pusėje arba priešais mano dėdę Adomą Rupkalvį (Adomas †1970, žmona Anė †1988).

Sodų gatvės kaimynai: Gečienė, Zoliai, Bastakiai, Balniai (pirkto iš Eidikių), Rup-kalviai.

Prie Balnių žemės buvo bendras durpy-nas. Čia vaikai maudėsi, o tokia Kastė iš mies-telio drabužius čia plovėsi, žydam vandenį nešė. Nors ir buvo kreivų akių, viena – į vari-nį, kita – į garinį, bet išteko už Endzilaičio.

Po durpyno muldupius knibždėjo var-ložgalviai. Brolis Vilius gaudė karosus su krepšiu po durpyną. Jų tiek prinešdavo, kad nevaliodavom suvalgyti.

Ką Srūgiai sėjo, augino, penėjo?

Pusėje hektaro žemės sėjo 1 cnt rugių. Į šią žemę kas du metai vieneriems metams sėdavo dobilus – sėjomaina, kad atsigautu dirva. Ketvirtįje hektaro sodino 15 cnt bul-vių. Taip pat sėdavo miežių (avižas – retai, nes buvo mažai žemės).

Augino du bekonus (žiemai) ir keturis paršelius iki žiemos. Kartais ir lašininę au-gindavo (vieną, 1939 - 40 m.). Iki žemės pertvarkymo (apie 1935 m.) buvo bendros ganyklos, ir turėjo dvi karves, o padalinus jas – liko tik viena žaloji.... Visada buvo ir vištų – apie dešimt. Namuose teko daržus sodinti ir ravėti, kitus darbus dirbti. Beje, kartą iš katalikų teko pirkti telyčią, kuri tuo-jau jaučio norėjo – taigi, su tokia preke par-davėjai prigavo mus.

Per I pasaulinį karą nudegė žydų sina-goga, mūsų vadinta škala. Prieš 1930 m. ją atstatė ir šventino. Dalyvavo ir stalius An-sas Srūgis. Jam taipgi davė valgyt kaip ir žydams – kvietė kaip medžio darbus škalo-je atlikusį meistrą. Durys, langų rėmai bu-vo daugybės naumiestiškių namuose.

1939 m. žiemą kiaules – bekonus, laši-nines – suvežė į Kuliešus (čia ties praleidi-mo punktu baigėsi Klaipėdos krašto siau-rasis geležinkelis iš Šilutės) – eilė stovėjo net iki Naumiesčio evangelikų bažnyčios. Ir Srūgienė vieną kiaulę tuokart vežė. Ji ir sakė, kad Klaipėdos kraštas buvo pilnas pri-vežtas bekonų, lašininį kiaulių, o viskas atiteko Hitleriui.

E. G. 1992 III 4 ir XII 14, šeštadienis
Ciparių Srūgiai. Dovas Srūgis (1878? – 1939) ir Bušė Junkarikė, darbšti kaip vė-jas siuvėja, kilusi iš kaimo (Grigališkių?) nuo Degučių pusės susituokė prieš 1898, įsikūrė Cipariuose.

Jie susilaukė trijų vaikų: Dovo (1898 – 1939 rudenį), Jono (1902? – 1966 VIII), Mi-nos (g.1906). Visi 1941 m. išvyko į Vokietiją.

Bušės sesuo Marė Junkarikė buvo su kalbos trūkumu (nebylė?). Ji gyveno Lau-

kaičių bute Palendrėje ir augino be tėvo (mirė Sibiro tremtyje) likusią būsimąją mokytoją ir rašytoją Mariją Ireną Siliūtę (Siliaus ir Kasputikės-Silienės dukterį), kuri, vėliau emigravo į Australiją.

Vyresnysis sūnus Dovas vedė Lili Šnei-deraitikę iš Tauragės ir susilaukė trijų vaikų: Jonuko, Jurgio (Bruno) ir Rūtos (yra JAV).

Jonas vedė Emą Šikidans iš Naumies-čio ir susilaukė Reginos (gyvena Vokietij-oje) ir Romano (JAV; Lietuva). Ema mi-rė Vokietijoje. Jų namuose Cipariuose tar-navo mano sesuo Olga – augino vaikus. Vėliau ir savo pirmąją dukterį krikštijo Re-ginos vardu.

Mina išteko už Rušinkio, vaikų ne-turėjo. Antrą kartą išteko už Juozo Wa-tebur. Gyveno JAV.

Jų gražusis medinis namas po karo iš Ciparių perkeltas į Šylius, kur buvo įren-gta mokykla.

Večiorovski – jos tėvas dirbo Cipariuo-se Dovo Srūgio dirbtuvėje.

Naumiesčio ubagynas. Prie R. katali-kų bažnyčios, pakalnėje, ir dabar tebesto-vi medinis ilgokas ubagynės trobesys: Kui-sio sesuo, grįžusi tarpukaryje iš Afrikos, ji buvo dovanai pastačiusi. Trobesio funda-torės vardas buvo įrašytas lentoje, prikal-toje ant sienos. Srūgienė švelnioms ir ge-roms ubagynės gyventojoms duodavo verp-ti vilnas, o už tai atsilygindavo maistu. Kui-sys turėjo krautuvę, atveždavo saldainių.

Elena Gocentienė, 1991 XII 3

Apie audinius, užvalkalas. Geltonas audinys buvo vyro sesutei Elzutei įtaisy-tas kraitis – jai anksti mirus, atidavė Jonui Go-centui (vaikaičiui). Greičiausiai bus aus-tas Marės Katrės Gocentienės.

Baltas su raudonais apklotas ant lovos – ji turėjo Jonas J. Gocentas. Baltas su rau-donais užvalkalas ant patalų (kaip pagal-vė) – taip pat Jono J. Gocento.

E. G., 1992 XII 14, šeštadienis

Juodo šilko pagalvės užvalkalas, kuria-me išsiuvinėti trys raudoni bijūnai su la-peliais – turėjo? Jonas J. Gocentas.

Siuvinėta balta staltiesė (50x50 cm). Siuvinėjo Ema Šikidanskė-Srūgienė. 1941 m. pavasarį išrepatrijuodami į Vokietiją per-davė (kartu su nedideliu krištolo dubenė-liu, iš kurio kunigas Jekelis namuose krikš-tijo Romaną Srūgį, bei paukštienos žirklė-mis, su užrašu *Garantie Stahl*, man, Lėnai.

E. G., 2002 VII 30, antradienis

Kapų sargai, prižiūrėtojai, kiti asme-nys. Naumiesčio evangelikų liuteronų ka-pinių tvarkai išlaikyt buvo sargas ir pri-žiūrėtojas. Prižiūrėjo Herta Tydek[aitė], Bronius Česnauskas. Gali papasakoti Pa-galikė, pusbrolių mergelė, kuri buvo įžeg-nota su Olga Srūgike-Milkintiene. Kapų sargai: Radavičius (iki 1974 m.), Paraki-ninkas (po to).

Augustė (Gustė) Bickaitė (1904 - 1993), o sūnus Jonas Bicka. Kalbėjo, kad jo susilaukė nuo tokio Leciaus, kataliko. Gustė ne tik savo gėlynus gražiai prižiūrė-jo prie namo Dariaus ir Girėno gatvėje, bet ir į netolimas evangelikų kapines jų nunešdavo pasodinti.

Kita Bickaitė, Marta, pirmajai Junka-rio žmonai mirus, su juo suėjo gyventi.

Draugės, fotografijos atminčiai. Iš Degučių pažinojau mūsų parapijietes Ol-gą ir Natali Kiaupaitikes, Uršulę Timpikę. Natali karo metu žuvo Tauragėje. Ur-šulė, mūsų vadinama Šiulė, turėjo du bro-lius – Artūrą, vėliau diakoną ir kunigą Sar-tininkuose, ir Andrių. Per karo audras at-sidūrė JAV, išteko už kunigo Bleizgio. Jos dukters Rūtos vyras, taipgi kunigas – Algimantas Žilinskas, klebonaujantis Iš-ganytojo lietuvių evangelikų liuteronų pa-rapijoje Toronte (Kanada). 2003 m. rug-pjūčio 10 d., sulaukusi 91 metų, Šiulė pa-simirė. Labai pradžiugino savo apsilanky-

mu 1993 m. vasarą – vyresnė, o per Atlantą atvyko lėktuvu ir paklausė: *Ar bepažinsi, kas Tave aplankė?..* Žinoma, gerai išsižiūrė-jau į netikėtos viešnios veidą ir, pažinusi jau-nystės draugę, atsakiau: *Ar ne Šiulė būsi?..*

Romano Srūgio teta Mina Srūgikė-Ru-šinski iš JAV į Naumiestį buvo atvažiavusi 1939 metais. Jai išvykus atgalios, liko jos amerikoniškų dailių drabužių, kokių čia ne-turėjome. Pasiteiravau, ką su jais darys. Man senoji Srūgienė atsakė: *Tu ir taip poną ga-vai, tau jų nereiks...*

1940 metų vasarą iš šaunaus uniformuo-to Lietuvos kariuomenės kario buvo gautas portretas su įrašu: *Ilgai atminčiai tau sesute nuo tavo brolio Viliaus. Tauragė, 1940 VII 18.* Po trijų mėnesių pasiėkė kita fotografija – brolis jau ant ant žirgo: *Ilgai atminčiai tau sesute nuo mano kariško gyvenimo. Šitas plentas eina in Šiaulius. Sesutei Lienai Srū-gytei. Vilius Srūgis, 2-ojo Ulonų pulko S. K. eskadronas. Bubiai, Šiaulių apsk., 1940 X. Foto K. Tamučio, Aukštelkė.*

Draugė iš Degučių, būsimoji brolienė (išteko už brolio Viliaus) įteikė ir savo fotografiją, kurioje – su skrybelaite, puošta gėlėmis, sage. Kitoje pusėje įrašė: *Atver-tus savo albumą, atminti ir mane. Ilgam pri-siminimui savo gerai draugei L. Srūgytei nuo M[artos] Kairytės. Degučiai, 1940 VIII 11.*

Dar viena jaunos moters fotografija. Ją esu gavusi iš draugės, su kuria kartu eidavo-me į chorą. Čia ji su lauko ramunėmis ir, žinoma, šypsos: *Atminčiai. Taip praeis ir mūsų jaunystės dienos. Liks tik sapnas gra-žus. Branguti Dr. Lėnutę, prisimink! Kada svajosi viena ir širdį spaus skausmai, pažvelk į mane nors kartą kaip šypsanti saulutė. Dr. Mina Karaliūtė. Sugintai, 30 X 1940.*

Karo metu, kai buvo dideli žmonių bė-gimai, Mina iš Sugintų žuvo...

Pirmas karo rytmetys Naumiestyje. Ž-monės Naumiestyje kalbėjo, kad kažkur vyks-ta manevrai.

Tą rytmetį (1941 VI 22) batsiuovys Frei-takas ėjo Sodų gatve – vedėsi arklį iš ganyk-lų. Mano mama Elzė Srūgienė ir teiraujasi Freitako: *Ar jau manevrai?* Šis ir atsakęs: *Taip taip, jau manevrai...*

Deja deja, tai jau buvo ne manevrai, o karas. Iš eilės jau antras pasaulinis. Ir ėjo jis nuo Kuliešų Klaipėdos krašte, per Nau-miestį, į Lietuvos gilumą. Švintančiame bir-želio danguje – prožektorių šleifai, šviesos... Vokietijos vermachtas pražygiavo, pra-važiavo staigiai: *Moment ir nėra.*

Toks tad buvo tas keistas, netikėtas pir-mas karo rytmetys.

E. G. 1987 X 20

Vyro mama – giedotoja. Pažintis su Jo-nu, būsimu vyru. Budynėje, laidotuvėse ar surinkime jį, Marė Katrė Endrulikė-Gocen-tienė (1872 – 1942) turėdavo vesti giesmes. Sakytojas, po karo ir kunigas, F. Megnius (Lietuvos latvis nuo Viekšnių) prašydavo: *Na, Gocentien, vesk [giesmę].* Vyro mamos namuose buvo ir surinkimai. Svetaunas žmogus – po surinkimo ir pietų ar vakarie-nės kvietė. E. G. 1992 XII 14

Kaip susipažinome su Jonu, mano būsi-mu vyru?

Į šokių netraukė, buvau tam nepaslan-ki, *lebeda*. Bet mėgau choringą giesmę – su kitomis vienmetėmis draugėmis lankiau pa-rapijos ir jaunaliuvių choras. Į šventes, ku-riose būtinai dalyvaudavo mūsų choras, su-sieidavo gausybė žmonių. Pamenu, kad į Naumiestį su mandolina atvykdavo net iš Pašyžio, kuris buvo Klaipėdos krašte...

Taigi kur susipažinome? Po pamaldų, choro repeticijų būsimasis vyras Jonas jau-nimą pasikviesdavo į savo advokato raštinę ir nuomojamą butą, kuris buvo netoliese bažnyčios. Su jais ateidavau ir aš. Čia virė-me arbatą, kavą, o Jonas padėdavo ant stalo visokių skanumynų. Taip ir susipažinome, o vėliau ir susidraugavome.

Į Vilnių, į Vilnių. Žinia, 1920 m. Jono, Lietuvos kariuomenės savanorio, žygis į Vilnių baigėsi ties Giedraičiais – ten, ko-vose su gen. L. Želigovskio legionieriais, atgulė jo bičiuliai puskarininkis Telksnys, eilinis Jonas Kuliešius ir kiti. Dabar vėl „žygis į Vilnių“. Žinoma, kviečia į tarnybą Kaune, o vėliau Vilniuje jau kitokie lietu-viai – komisarai, kurie prokuratūroje pristi-go teisės specialistų, o čia kažkas prisiminė tautininkams nenusilenkusį varpininką Jo-ną Gocentą, mano būsimą vyrą, dirbantį ad-vokatu Naumiestyje. Žinoma, jis nepartinis. Bet čia ne nomenklatūros pareigos, o ir sky-rius viso labo civilinis teisminis...

1939 m. Vilnių grąžinus Lietuvai, į jį ėmė keltis valdžios įstaigos iš Kauno. Čia su Lietuvos SSR prokuratūra persikėlė (1941 I 15, trečiadienis) ir mano Jonas. Prokuratūra įsikūrė greta Arkikatedros, Barboros Radvilaitės g. nr. 9. Išsinuoma-vo vieno kambario butą Uosto g. 5 - 3 kie-me (dab. Pamėnkalnio Nr.7?). Perėjus gat-vę ir pora žingsnių dešiniau – buvo par-duotuvė. Mūsų namo įėjimas į kiemą tu-rėjo masyvius pakabinamus vartus. Tvar-ką prižiūrėjo kiemsargis.

Po vestuvių Naumiestyje (1941 II 14, penktadienis) į Vilnių persikėliau ir aš – čia padarytos fotografijos su jaunamartės rūbais (Art[yku] fot[ograficznij] St. Kry-siak; Vilnius, Didžioji g. 41 - 10, 1941 II 24). Taigi mano ir Naumiesčio advokato, o tuo metu jau Prokuratūros Vilniuje tarnau-tojo Jono Gocento jungtuves, šliubą šven-tėme Naumiestyje. Prie ilgo stalo tėvų na-muose sutilpo daug giminių naumiestiškių iš Sodo gatvės, Ciparių...

Visai atsitiktinai prieš pat karo pradžią iš Vilniaus išvažiavau į Naumiestį (J.J. Go-centas kalendorėlyje įrašė: 1941 VI 8: *Žmo-nelę išleidau pas mamą*). Dar kartą į Vilnių mėginau sugrįžti tų pačių metų rudenį (VI-II 17: *Lėnutė atvyko*), tačiau buvo sunku su maistu ir vėl teko man vienai išvažiuoti į Naumiestį (XI 8: *Žmonelę išleidau pas ma-mą*). Tuo metu jau gyvenome name prie gat-vės, pirmame aukšte – maži langeliai į gat-vę, įėjimas į koridorių iš vartų praėjimo.

Dar prieš karą eidavau pasitikti vyro, grįžtančio iš darbo ar einančio pietų iš B. Radvilaitės g., kur buvo Prokuratūros rū-mai (dab. Vidaus reikalų ministerija). Lai-ko turėjau daug, nebuvo ką daryti. 1941 m. pavasarį Evangelikų liuteronų kapinėse lai-dojo be kunigo ev. liuteroną Stanaitį (kilęs nuo Jurbarko) – aplankydavome šias neto-liese namų ant kalno esančias ir gražiai tvar-komas kapines (fotografija 1941 IX 7; ka-pinės veikė 1809 – 1958, sunaikintos 1975?), buvome nuėję ir į Vokiečių gatvę, kurioje nuo 1940 m. nebeveikė Ev. liutero-nų bažnyčia.

Važiuodamas 1941 m. į Vokietiją, buvo užėjęs naumiestiškis Valinčius, kurio žmo-na – viena iš Bertulinskikių. Už teisininko darbą jis sumokėjo vištos kiaušiniams. Jų bu-vo tiek daug, kad trynius į kavą suleidome, o baltymus teko išmesti. Žmonės tuomet buvo turtingi ir galėjo į namus visko pri-nešti. Jam į akis krito mano portretas, da-rytas dar Naumiestyje žydo fotografo S. Bliumbergo. Vėliau sužinojome, kad karo metu Valinčius buvo mobilizuotas į vokie-čių kariuomenę ir žuvo.

Kitaip su maistu buvo karui prasidėjus. Gerai kad turėta bent rūkytų dešrų, bet prie jų nuolatos pristigdavo duonos...

Maisto stygius – ne pati blogiausia nau-jiena. Per pažįstamus netruko pasiekti ži-nia apie sudaromus sovietinių darbuotojų sąrašus. Nors mano vyras dirbo prokuratū-ros civiliniame teisminiame skyriuje ir bu-vo nepartinis, bet tuomet nieko negalėjai nuspėti kas ir kaip gali būti. Todėl, sužino-jęs apie galimybę vėl dirbti Naumiestyje, Jonas nedelsdamas išvyko. Vyro kalendo-rėlyje tuomet pasižymėta: 1941 XII 13, *bu-vo pavojus*. Kelionė į gimtąją parapiją už-truko net tris dienas: 1941 XII 16, *iš Vil-niaus į Kauną*; 1941 XII 19, *pas žmonelę*

Tęsinys kitame numeryje

Armanavičių Romos katalikų parapijos lietuviai

Aleksandras ADAMKAVIČIUS, Vilnius

Tęsinys. Pradžią nr. 8

Sunku vienareikšmiškai pasakyti, kada pirmieji lietuviai įsikūrė šioje teritorijoje. Nėra tikslų duomenų, kas jie buvo. Tik aišku, jog pradžioje čia gyveno baltai, vėliau suslavėję.

Kunigas dr. Alfonsas Bobičius (kairėje) su vikaru Vincentu Labanu Armanavičiuose. 1929 m. po iškėlimo į kitą parapiją. 1930 m. Armanavičiuose baigėsi lietuvių kalbos pamaldos.

Baltiškąsias regiono šaknis primena įvairūs šios žemės vietovardžiai – kaimų, upių, ežerų, o taip pat daugelio žmonių pavardės: Smulka, Žvirba, Protas, Mažeika, Tijūnėlis, Puka ir t. t. Tačiau šie žmonės jau nebetapatina savęs su dabartiniais lietuviais, o dažnai net neįtaria savo pavardžių lietuviškumo.

Šio regiono lietuvių istoriją sąlyginai galima išskirti į 2 laikotarpius. Pirmasis – et-

netapatino. Tą patvirtina 1795 m. daugelis graikų katalikų metrikų knygų. Tuo metu dalis gyventojų dar vadino save lietuviais. Gal tai buvo nauji atvykėliai? Pažvelkime į Dysnos apskrities, kurioje buvo ir Armanavičių Romos katalikų parapijos gyventojų

Tverečiaus, Gudutiškių, Švenčionių parapijų. Jie įsikūrė dviejuose kaimuose – Zylių (Sinicy) ir Baltąjojo Dvaro.

Atvykę lietuviai įsigydavo iš nusigyvenusių dvasininkų žemės ir keldavosi ištisomis šeimomis, steigdavo ūkius, kai kurie jų kurdavo šeimas čia. Pirmą kartą šiame regione suksambo lietuvių kalba. Vietiniai atvykėlius priėmė draugiškai. Jokių tarpracionalinių konfliktų nebuvo. Lietuvius vietos gyventojai vadino litviakais. Šis vardas išliko iki šių dienų.

Apie persikėlelių buitį ir būtį žinių išlikę mažai. 1909 m. gegužės 21 d. baltarusių laikraštyje, „Naša niva“ straipsnyje apie Armanavičius, rašoma: „Prieš 15 metų atsirado pas mus ir lietuvių. Jie įsigijo dvi valdas ir įkūrė jose sodybas (...) Visi baltarusiai, sentikiai, žydai, lietuviai pas mus sugyvena taikiai.“

1911 m. vasario 17 d. šiame laikraštyje eilinį kartą apie Armanavičius rašoma: „Apie Armanavičius daug didelių kaimų, kuriuose gyvena vien baltarusiai katalikai, yra ir 20 – 30 lietuvių persikėlėlių namų. Ir štai atsitiko toks dalykas. Mes, baltarusiai, nuolatiniai šių vietų gyventojai, bet niekada bažnyčioje nevyko pamaldos baltarusių kalba, tik lenkiškai. Tačiau, kai tik atvyko lietuviai, iš karto pradėjo lietuviškai giedoti, kalbėti, jie pasiekė ir daug ko kito“. Šį reiškinį papildoma ir kiti liudijimai, patvirtina Armanavičių bažnyčios ataskaitos, kur 1911 m. rašoma: „Evangelijs visada skaitoma lenkų ir lietuvių kalbomis.“

1923 metų įrašas: „Per 40 -ties valandų pamaldas 2 pamokslai sakomi lenkų kalba ir kartais lietuvių kalba: Tad dargi 1930 metais lietuvių kalba skambėjo ne tik buityje, bet ir Armanavičių bažnyčioje. Šis faktas vargu ar žinomas netgi Baltarusijos lietuvių istorijos tyrinėtojams, nes ir apie minėtąjį

Kunigas Adomas Masiulionis

medžiagos beveik nėra. Beje, minėtoje bažnyčioje buvo ir keletas lietuvių kunigų.

Kunigas Pilypas Būdvytis gimė 1859 metais. Išventintas į kunigus 1884 m. Armanavičių bažnyčios klebonu buvo nuo 1900 02 20 iki 1909 01 07. Jis 1903 metais įrengė akmeninius laiptus į Armanavičių bažnyčią, 1904 m. – įvairiaspalvių cementinių plytelių bažnyčios grindis. Kunigas mirė 1909 01 07 Armanavičiuose. Čia ir palaidotas. Vėliau jam buvo pastatytas antkapinis paminklas su įrašais lietuvių ir lenkų kalbomis. Paminklas išlikęs iki šių dienų.

Tęsinys kitame numeryje

Stepanpolės srities kaimo bendruomenės 1910 m. kovo 1 d.

Kaimo bendruomenės	Namų (ūkių) skaičius	Skirtinės žemės kiekis	
		Dešimtinių	Kvadratinių sieksnių
Stepanpolės	104	462	1601
Elnenskos	39	242	878
Aleksandro	51	201	270
Zengmantovo	35	138	800
Šendino	27	137	1200
Monazylo	35	215	2300
Ivanovo	40	197	820
Bolnovsko	46	216	168
Juzefo	72	289	2209
Baltojo Dvaro*	89	445	1477
Krasnogorsko	26	136	2100
Kurilovsko	7	33	1400
Liudvinovsko	37	405	2072
Sinicko*	56	275	-
Iš viso	714		

*Žvaigždute pažymėtos lietuvių bendruomenės

Stepanpolės valsčiaus bendruomenės pagal žemės mokesčius

Kaimo bendruomenės	Namų (ūkių) skaičius	Nuosava žemė	
		Dešimtinių	Kvadratinių sieksnių
Kozulino	12	64	-
Baltojo Dvaro*	5	87	-
Klatkovo	2	40	-
Petranislovo*	3	40	-
Kairių Jurgeliškių*	3	40	-
Širino	4	75	-
Stepanpolės	4	60	-
Šalcovo*	2	35	-
Bučelių*	3	40	1700
Sinickų*	15	153	200
Pčelnikovo	5	62	2260
Čerepovo	5	89	1540
Chodanenkovo	4	76	1720
Zengmantovo	6	118	2062

* Žvaigždute pažymėtos lietuvių bendruomenės

Prie kunigo Pilypo Būdvyčiaus paminklo su lietuvišku užrašu šalia Armanavičių bažnyčios, Dr. Kazimieras Garšva (kairėje)

nių lietuvių asimiliacija su atvykėliais slavais. Šio proceso pradžia neaiški, tačiau XVII amžiuje atvykėliai savęs su senbuviais

do iš tankiai jų apgyventų sričių į šias vietas. Pirmieji lietuviai šiuo laikotarpiu į Armanavičių parapiją atvyko 1890 metais iš

Siemens arenoje pirmą kartą skambės Rytų Lietuvos mokyklų moksleivių dainos ir suksis šokėjų poros

Jonas RUMŠA, Vilnius

Gegužės 11 d. Siemens arenoje Vilniuje Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės kartu su Vilniaus apskrities viršininko administracija rengia Rytų Lietuvos mokyklų moksleivių menų festivalį „Rytų Lietuvos žiedas“. Jame dalyvaus per 20 savivaldybių atrinktų meno kolektyvų ir daugiau kaip 400 jaunųjų atlikėjų. Jie atvyks iš Ignalinos, Trakų, Ukmergės, Švenčionių, Širvintų, Šalčininkų rajonų, Visagino miesto ir Elektrėnų savivaldybės. Į festivalį pakviestas Vilniaus B. Dvariono muzikos mokyklos vaikų choras.

„Tokį festivalį rengiame pirmą kartą, – sakė Tautinių mažumų ir išeivijos departamento Rytų Lietuvos programos poskyrio vedėjas, vienas iš festivalio organizatorių Alfonsas Kairys. – Tai didelė atsakomybė. Kad šventė vyktų sklandžiai, paliktų visiems daug gerų įspūdžių, priklauso ne tik nuo organizatorių, bet ir nuo dalyvių, mokyklų, kurių kolektyvai dalyvaus festivalyje, nuo savivaldybių. Norime, kad kuo daugiau žiūrovų atvyktų iš rajonų. Laukiame mokinių, jų tėvų, mokytojų, ypač iš tų mokyklų, kurių meno kolektyvai pasirodys scenoje. Tikimės, kad iš kiekvieno rajono,

savivaldybės, miesto atvyks po 400 – 500 žmonių. Maždaug tiek žiūrovų gali sutalpinti Siemens arena, kurios nuomos išlaidas padengė Vilniaus miesto savivaldybė. Esame jai dėkingi“.

Šventėje dalyvaus ir žinomi atlikėjai Veronika Povilionienė, Povilas Meškėla, Ralfailas Karpis, Vladas Kovaliovas.

Festivalio metu bus pristatyta Rytų Lietuvos rajonų savivaldybių dailės ir menų mokyklų mokinių autorių darbų paroda „Mano gimtinė“.

Festivalio metu bus iškilmingai įteiktos Tautinių mažumų ir išeivijos departamento įsteigtos Stanislovo Rapolionio premijos už Rytų Lietuvos kultūros ir švietimo sklaidą. Jos paskirtos Šalčininkų rajono Eišiškių S. Rapolionio gimnazijos mokytoji metodininkui, poetui ir dailininkui Vytautui Dailidkai už knygą „Paklydusio pavasario godos“ bei „Tautinių tradicijų puoselėjimas“ ir istorijos ir politologijos mokytoji ekspertui iš Visagino Algirdui Kavaliauskui. Jis parašė keletą knygų apie savo miestą. Tai „Visaginas, 1975 – 1999“, „Jaunojo visaginiečio portretas“, „Visaginas, 1972 – 2002“ ir „Jūsų laukia Visaginas“. Laureatams bus įteiktos S. Rapolionio skulptūrėlės. Jų autorius – žymus skulptorius Konstantinas Bogdanas.

LITERATAI SUSITIKO TURGELIUOSE

Šventės dalyviai

Atkelta iš 1 p.

Jau trečią kartą šio renginio metu organizuojamas Karolio Širvinsko premijos literatų konkursas. Šią premiją įsteigė tradicinio respublikinio renginio „Vaižganto skaitymai“ organizacinio komiteto narė Aldona Širvinskienė – žuvusio sūnaus literato, tautodailininko Karolio Širvinsko atminimui. Premijos tikslas – suaktyvinti literatų veiklą, jų pastangas leisti savo kūrybos knygas, suteikti galimybę pasitikrinti kūrybos sugebėjimus, būti pastebėtiems, įvertintiems ir paskatintiems. Konkurse dalyvavo daugiau nei 20 literatų iš Rytų Lietuvos.

Pasibaigus skaitymams, svečiai susipažino su Turgelių mokykla, miestelio istorija.

Turgelių istorija labai įdomi, čia tikrai yra ką pamatyti. Todėl po pietų mokykloje svečiams buvo pasiūlyta ekskursija, kurios metu, jie apsilankė Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčioje, Mikniškių dvarietėje, kur įsikūrusi stačiatikių bendrija, prie Vilniaus universiteto rektoriaus Simono Malevskio kapo, garsioje Merkinės dvarietėje (buvusioje Pavlovo respublikoje). Apie visus apsilankymo objektus, Turgelių miestelio praeitį ir dabartį pasakojo Šalči-

ninkų literatas, istorijos mokytojas, publicistas, parašęs daug straipsnių apie mūsų kraštą, Antanas Lesys.

Po ekskursijos ir literatų konkurso vyko vakaronė – kūrybos skaitymai, buvo paskelbti Karolio Širvinsko premijos laureatai. Vertinimo komisijos narys, žinomas poetas Vacys Reimeris, pažymėjo, kad buvo labai sunku išrinkti geriausius, nes skiriamos tik trys premijos, o geros poezijos sukūrusių autorių yra žymiai daugiau. Trečioji vieta atiteko Irenai Petrauskaitei (Vilnius), antroji – Algirdui Gogeliui (Anykščiai), pirmoji – poetui Romui Vorevičiui (Šalčininkai). Visi laureatai buvo apjuosti garbės juostomis, apdovanoti Karolio Širvinsko poezijos rinkiniais ir paveikslų reprodukcijomis.

Literatai sveikino vieni kitus, skaitė kūrybą, dovanojo vieni kitiems savo išleistas knygas su autografais. Kaip ir kiekvieną pavasarį, visi buvo pakviesti dalyvauti literatų konkurse, kurio nugalėtojai skelbiami kasmet rudenį – poezijos, prozos ir publicistikos nominacijose.

Fikrat SALIMOV, Šalčininkai

Vilniaus „Ryto“ vidurinės mokyklos muziejui 10 metų

Truputis istorijos

2006 metais „Ryto“ vidurinės mokyklos kolektyvas šventė 30-ties metų jubiliejų. Atvėrusi duris 1976 metais, išleidusi XXIX laidą, mokykla tęsia ir kuria naują savo gyvenimo puslapį. Per 30 metų mokyklą 5 mokiniai baigė aukso medaliu, 50 mokinių sidabro medaliu, 46 – su pagyrimu.

Mokyklos kraštotyros būrelio veikla prasidėjo dar 1978 metais. Mokyklos istorijoje minima, jog tais metais mokykloje atidarytas kraštotyros muziejus. Nuo minėtų iki 1986 metų šiam muziejui vadovavo mokytojas Kazimieras Blažys (muziejus buvo įkurtas istorijos kabinete). Mokytojas taip pat vadovavo ir kraštotyros būreliui.

1990/1991 ir 1991/1992 mokslo metais kraštotyros būreliui vadovavo istorijos mokytoja Jūratė Blažytė. Surinkta kraštotyrinė medžiaga: „Kalendorinės, šeimos ir religinės šventės“. Daug keliauta istorinėmis vietomis, ne kartą dalyvauta talkose tvarkant Karoliniškių miškelį, atlikti kiti darbai. Nuo 1993 02 01 būreliui vadovauja istorijos mokytoja Vilma Riabovienė.

1997 05 01 atidarytas mokyklos muziejus. Pradžioje muziejus buvo įsikūręs pirmame aukšte, šalia technologijų kabineto, nedideliame kambarėlyje. Pradėta rašyti mokyklos istoriją, rinkti duomenis apie dirbančius ir dirbusius mokytojus, organizuojamos parodos, susitikimai, kaupiami muziejaus eksponatai.

Per 10 metų egzistavimo laikotarpį į kraštotyros būrelio bei jaunųjų muziejininkų veiklą įsitraukė per 300 aktyvių dalyvių, kurie talkino ruošiant parodas, lankė jaunųjų kraštotyrininkų būrelį Vilniaus jaunųjų turistų centre, baigė jaunojo kraštotyrininko mokyklą, gavo neformaliojo ugdymo veiklos pažymėjimus. Būrelio nariai kasmet dalyvauja kraštotyros ekspedicijose, jų surinkta tiriamoji medžiaga, nuotraukos, užrašyti pasakojimai išties turi unikalią išliekamąją reikšmę. Kraštotyros būrelio nariai, mokyklos muziejus ne kartą dalyvavo tiek nacionalinėje jaunųjų kraštotyrininkų ekspedicijoje, tiek respublikinėje mokyklinių muziejų apžiūroje, kur mokinių darbai buvo puikiai įvertinti. Būrelio nariai talkina mokyklos bendruomenei vedant įvairias kalendorines šventes, kitus renginius, patys jam organizuoja, vykdo projektus, rengia viktorinas. Edukacinės programos jau eilę metų vykdomos:

- su Nacionaliniu muziejumi: „Pažintinė edukacinė programa“ jaunesniųjų klasių mokiniams bei projektas „**Šio amžiaus datos – tarsi gairės**“, skirtas Vilniaus Didžiojo Seimo 100-mečiui paminėti.

- su Taikomosios dailės muziejumi: „Valdovų rūmai“ ir „LDK vėliavos“.

- Pilietinio ir tautinio ugdymo projektas „**Ten, kur senoliai godas godoj**“ vykdytas kartu su Vilniaus jaunųjų turistų centru. Projektą vykdė 7 klasių jaunieji kraštotyrininkai. Jame pristatė Karoliniškių mikrorajoną, senuosius senolių rakandus, kalbėjo apie papročius ir tradicijas, kokius darbus moka dirbti mokiniai. Pateikėme ir senovinį pyrago receptą.

- Dalyvauta tarptautiniame projekte VILNIAUS ŽVĖRYNO GIMNAZIJOSJE „**Holokaustas Lietuvoje ir Europoje**“, skirtame Lietuvos žydų genocido dienai paminėti kartu su Italijos, Lenkijos bei Lietuvos mokyklų atstovais. Moksleivės I. Dirmaitė ir I. Taškinaite skaitė pranešimą „Žydų gelbėtojai“.

- Gana prasmingas ir įdomus projektas „**Aplankykite Vilniaus kapines**“, vykdytas muziejininkų būrelio narių ir etikos mokytojos N. Vaičiukauskienės. Aplankytos Vilniaus Rasų, Bernardinų ir Antakalnio kapinės.

- Didelio susidomėjimo sulaukė projektas „**Vilniaus dvarai**“, kurį ruošė 12 klasių moksleiviai. Surinkta medžiaga apie pagrindinius Vilniaus dvarus, atskleidžiama istorija, dvarų reikšmė, kultūrinis paveldas.

Edukaciniuose projektuose dalyvauja

kraštotyros būrelio nariai, taip pat įvairių klasių mokiniai. Projektai pristatomi ne vien mokyklos bendruomenei, bet ir Vilniaus, Kauno mokykloms, Respublikos jauniems muziejininkų būrelių nariams. Kasmet ieškoma naujų veiklos formų, kurios leidžia atsiskleisti asmenybės formavimuisi ir tobulėjimui. Projektai įdomūs savo turiniu, raiškos forma, gal todėl jie patrauklūs mokiniams. Ypač įsimintinas buvo Kauno jaunųjų turistų centro vykdytas projektas „Kur senoliai godas godoj“, kurio metu ne tik pristatytas projektas, bet ir aplankytos unikalios istorinės vietos. Vien tai, kad projektas buvo pristatytas Kauno pilies menėje, paliko neišdildomą įspūdį.

Projektų metu sukaupta medžiaga naudojama įvairių dalykų – etikos, muzikos, lietuvių kalbos, tikybos, pilietinės visuomenės pagrindų pamokose.

Bene pats didžiausias ir sėkmingiausias projektas, vykdytas 2005/2006 mokslo metais, buvo apie Darių Gerbutavičių, žuvusį 1991 metų sausio 13-ąją prie televizijos bokšto – buvusio mūsų mokyklos mokinio knygos „**Sausio 13 -toji – Lietuvos dvasios pergalė**“ bei videofilmo „**Darių Gerbutavičių prisimenant**“ sukūrimas. Knygą išleido leidykla „Versus Aureus“. Šis projektas buvo ne tik įdomus, bet ir turi didelę išliekamąją vertę.

Šiuo metu mokykla, ruošdamasi mokyklos muziejaus 10 -mečiui, vykdo projektą „**Močiutės skrynią pravėrus**“, kuriame dalyvauja 5 – 11 klasių mokiniai. 6 – 7 klasių mokiniai dalyvauja etninį regionų varžytuvėse, kiti ruošia parodą mokyklos muziejuje, piešia, dalyvauja viktorinoje. Į renginį pakviesti ir kitų Vilniaus miesto mokyklų mokiniai, kurie pristatys savo programas.

Mokyklos muziejus lankomas, vien per 2005/2006 mokslo metus muziejų aplankė virš 2000 lankytojų. Savo fonduose muziejus turi sukaupęs apie 400 eksponatų, kurie naudojami parodų, pamokų, neformaliojo ugdymo užsiėmimų metu. Mokyklos muziejuje rengiamos parodos, vyksta pamokos, jaunosios gidės gali papasakoti mokyklos bei muziejaus istoriją, vyksta neformaliojo ugdymo užsiėmimai, susitikimai. Manau, kad geriausią atliekamo darbo įvertinimą duoda patys mokiniai, kuriems muziejus yra patrauklus, įdomus, turiningas, į jį norima užėiti. Štai kokios 10 – klasių mokinių mintys:

O štai ką apie muziejų rašo jau greit išėsianantys – 12 -tų klasių mokiniai: Joks kitas muziejus nebus man toks artimas ir savas kaip šis. Juk tiek kartų teko jame būti, žiūrėti nuotraukas, kurios pasikeičia kasmet, bet pažįstami veidai išlieka tokie pat. Labai malonu, kad kiekvieno RYTIEČIO bent mažą kuriamos istorijos dalis išliks kitoms kartoms. Nora Ieva Babravičiūtė, 12a klasė

Mokytoja V. Riabovienė yra tikra šaunuolė! Mokyklos muziejus yra ne tik „dėl grožio“, jis taip pat yra puiki edukacinė priemonė. Labai puiku, kad mokytoja, padedama mokinių, saugo mokyklos bei apskritai Lietuvos istorijos aspektus.

Monika Babravičiūtė, 12a klasė

Manau, mūsų muziejus yra įdomus ne tik moksleiviams, bet ir mokyklos svečiams. Jame kiekvienas gali susipažinti su Vilniaus „Ryto“ mokyklos ir visos Lietuvos istorija.

Muziejus yra jausmus, tvarkingas, todėl jame visuomet malonu praleisti laiką. 2007 04 03 Rūta Gnedevičiūtė, 12 a klasė

Muziejus visada buvo mūsų mokyklos pasididžiavimas, traukos centras, istorijos židyns. Visada įdomu ten užsukti, pavartyti senas nuotraukas, dalyvauti projektuose. Tikiuosi, mokyklos muziejus gyvuos dar ilgai, nes jis tikrai reikalingas. 2007 04 03 Milda Griežytė, 12a klasė.

Vilniaus „Ryto“ vidurinės mokyklos muziejaus vadovė, kraštotyros neformaliojo ugdymo mokytoja metodininkė

Vilma RIABOVIENĖ, Vilnius

LIETUVIŠKO IR LENKIŠKO ETNOCENTRIZMO YPATUMAI

LURBONAITE, Vilnius

Tautinė netolerancija būdingesnė ne paprastų Vilniaus rajono žmonių tarpusavio santykiams, bet visų pirma valstybinėms ir visuomeninėms institucijoms – konstatuoja tyrimo „Mokymosi prieinamumas Vilniaus rajono gyventojams“ autoriai. Apklausas apibendrinusiems mokslininkams susidaro įspūdis, kad tautinės netolerancijos eskalavimas, įtampos palaikymas Vilniaus krašte kai kurias organizacijas ar institucijas įgalina dirbtinai save sureikšminti, įgauti socialinės įtakos, galių ir politinio svorio, remiantis tautiškumo kriterijumi padeda sutelkti savo elektoratą ir tokiu būdu palaikyti savo galios bei valdžios tęstinumą.

Tyrėjų duomenimis, tautinė netolerancija sistemingai pasireiškia būtent tarp lenkų ir lietuvių, nors Vilniaus rajone nuo seno yra ir kitų tautų atstovų – rusų bei baltarusių.

Etninės įtampos pagal kitus teoriškai įmanomus santykių derinius, kaip antai „lietuviai – rusai“, „lenkai – rusai“ ir kt., tyrimo metu neaptikta.

Ko nerimauja lietuviai

Pasak sociologų, kraštutine forma lietuviškas etnocentrizmas atsispindi įžeidžiančioje frazėje, kurią tyrėjams interviu ir susitikimų metu teko išgirsti: „Lietuvoje (arba Vilnijoje) nėra lenkų, yra tik sulenkėję lietuviai“.

„Šis lozungas turi kelias potekstes – a) bandymą ignoruoti lenkų tautinę mažumą Lietuvoje, jos istorines šaknis ir legitimumą, b) suponuoją ir idėjiškai pagrindžia ketinimą ryžtingai „atstatyti teisingumą“ jei ne politinės istorijos, tai bent jau kalbos istorijos požiūriu“, – rašoma studijos išvados.

Savo ruožtu, lenkų tautinės mažumos telkiamasis išskirtinai tautiniu pagrindu, tautinių motyvų dominavimas lenkų rinkėjų pasirinkimuose, skatina lietuvių nerimą, esą, nenorima integruotis į Lietuvos visuomenę, negerbiamas Lietuvos valstybingumas ir valstybinė kalba, lipdomos „lenkų respublikos Lietuvoje“, „penktosios kolonos“ ir kitos ne-korektiškos etiketės.

„Lietuviškas ir lenkiškas etnocentrizmas idėjiškai maitina vienas kitą ir tam tikra prasme yra vienas kito priežastis“, – pažymi tyrėjai.

Apie tautines nuoskaudas

Svarbus momentas, palaikantis ir vieno, ir kito tipo etnocentrizmą, yra skirtingos tų pačių įvykių istorinės traktuotės. Lietuvių nuoskauda – Vilniaus krašto praradimas. Lenkiška istorijos interpretacijos versija – Lietuva apskritai buvo Lenkijos dalis.

„Šios interpretacijos šviesoje kitaip atrodo ir Vilniaus krašto prijungimas prie Lenkijos“, – teigia tyrėjai, pridurdami, jog šiame kontekste įdomu tai, kad baltarusių istorikai irgi pateikinėja savas istorijos versijas.

Pavyzdžiui, esą Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė buvusi baltarusių valstybė, tiesiog jos pavadinime formaliai figūravo žodis Lietuva.

Akcentuodami Lietuvos visuomenei ir švietimui dar neįprastą, tačiau, jų nuomone labai aktualią „etnocentrizmo“ sąvoką tyrimo autoriai siūlo apibūdinti ją detaliau.

Tarp tapatybės ir nacionalizmo

Etnocentrizmas tai – individo arba jų grupės savybė, pasireiškianti tuo, kad į daugumą socialinių reiškinių, procesų ir įvykių, taip pat į kitas socialines grupes ir tautas žiūrima išskirtinai tik per savo tautinės kultūros bei patirties prizmę.

Tai iš dalies prasišlenkia su moderniai ir europietišškai suvokiama tautine tapatybe ir atspindi supaprastintą, susiaurintą požiūrį į save patį bei socialinę aplinką.

Etnocentrizmas trukdo plačiau, be išankstinio nusistatymo įžvelgti su tautos kultūra ir tautiškumu tiesiogiai nesusijusius socialinio gyvenimo atspalvius bei dimensijas. Šiuo požiūriu etnocentrizmas gali pasireikšti kaip iš dalies nepatraukli, asmens ar grupės galimybės ribojanti savybė, skatinanti socialinę įtampą ir nekonstruktyvų konfliktiškumą.

„Visgi etnocentrizmas nėra vienareikšmiškai neigiama savybė kaip nacionalizmas, kuris pasireiškia kitų tautų sumenkinimu“,

– pažymi mokslininkai. Anksčiau atlikti tautinio tapatumo nuostatų tyrimai rodo, kad etnocentrizmas užima tarpinę poziciją tarp moderniai ir demokratiškai suprantamos tautinės tapatybės ir nacionalizmo.

Tai, kad tyrimo metu tiesiogiai neklausiant, vadinasi, ir neperšant nuomonės, gyventojų pasisakymuose išryškėdavo etnocentrizmo ir tautinės netolerancijos faktai, tyrėjų nenustebino.

„Esmė ta, kad būtent viešas kalbų vartojimas ir švietimas daugiakalbiame regione kaip tik yra ta socialinė arena, kurioje tautinė netolerancija ir gali pirmiausiai pasireikšti tiek individualiu, tiek instituciniu lygmeniu“, – rašoma tyrimo išvados.

Kam atstovauja rajono savivaldybė?

Įtaigus tautiškai motyvuoto nesusikalbėjimo instituciniu lygmeniu pavyzdys – santykiai tarp dviejų valstybinių institucijų, administruojančių švietimą Vilniaus rajono teritorijoje: Vilniaus apskrities viršininko administracijos ir ne pirmą kadenciją Lietuvos lenkų rinkimų akcijos valdomos Vilniaus rajono savivaldybės.

Lietuvoje natūraliai susiklostė praktika, kuomet įprastinių bendrojo lavinimo mokyklų steigėjas yra savivaldybė, o specialiųjų mokyklų steigėjas – apskrities viršininko administracija. Tačiau „simptomiška yra tai, kad ši taisyklė negalioja kai kurioms daugiatautėms Vilniaus apskrities savivaldybėms, o taip pat Vilniaus rajono savivaldybei“, – pastebima tyrimo išvados.

Pasak mokslininkų, nuokrypis nuo bendros šalies praktikos čia pasireiškia tuo, kad apskrities administracija, kitaip nei įprasta šalyje, yra daugelio lietuviškų mokyklų steigėja. Tačiau nuo bendros praktikos nukrypstama todėl, kad „Vilniaus rajono savivaldybė, kurią jau eilę kadencijų valdo Lietuvos lenkų rinkimų akcija, pirmiausiai atstovauja lenkų tautybės gyventojus, svarbiausiu politiniu prioritetu laiko lenkiško etniškumo (kad nesaikyti lenkiško etnocentrizmo) puoselėjimą“.

„Tokia pozicija išplaukia iš minėtos partijos pavadinimo, deklaruojamų idėjinių vertybių, politinės strategijos bei taktikos, galiausiai šios partijos etnocentrinį kryptingumą liudija jos konkretūs politiniai ir valdymo sprendimai“, – teigia tyrėjai.

Proteguoja lenkiškas mokyklas

Pateikdami pavyzdžių, mokslininkai pastebi, kad „minėtoje daugiatautėje savivaldybėje pastaruoju metu buvo plečiamas būtent lenkiškų mokyklų tinklas, kai visoje šalyje, taip pat ir Vilniaus rajone stebima mokyklinio amžiaus vaikų demografinė duobė“.

Tyrėjai pažymi, jog šalies realybė šiandien, deja, yra tokia, kad kiekybiškai plėsti mokyklų tinklą prielaidų nėra. Dalis mokyklų nesukomplektuoja klasių ir yra uždaromos, kitos reorganizuojamos ir tampa kokių nors greta esančių didesnių mokyklos skyriais.

„Simptomiška tai, kad sovietmečiu Vilniaus rajone buvo plečiamas rusiškų mokyklų tinklas, tuo tarpu atkūrus Nepriklausomybę, kryptingiausiai plėstas lenkiškų mokyklų tinklas“, – rašoma studijos išvados.

Lietuvos lenkų rinkimų akcijos, valdančios vietos savivaldybė, veiklos etnocentrinis kryptingumas atsispindi ir lėšų švietimui skirstyme bei perskirstyme.

Teisiškai įtvirtina mokinio krepšelio metodika numato, kad steigėjas, reikalui esant, gali perskirstyti iki 5 proc. krepšelio lėšų. Tuo tarpu Valstybės kontrolė nustatė, kad rajono savivaldybė neleistina perskirstydavo iki 10 proc. krepšelio lėšų.

Priešingai, nei daugelyje kitų šalies savivaldybių, Vilniaus rajono savivaldybė nėra linkusi diegti pažangią praktiką – deleguoti mokykloms savo finansus tvarkyti savarankiškai. Tokiu būdu tarsi kuriamos biurokratinės prielaidos stiprinti ir įtvirtinti centralizuotą finansų valdymą, o tuo pačiu ir didesnes perskirstymo galimybes.

„Svarbu suvokti, kad pats neteisėto perskirstymo faktas tautinės netolerancijos kon-

tekste atveria principinę galimybę atitinkamą temą eskaluoti (1) ir teigti, kad savivaldybės administracija proteguoja būtent lenkiškas mokyklas“, – įspėja sociologai.

Kas lemia kalbos pasirinkimą

Anoniminis nuomonių tyrimas atskleidė ir kitus nepalankius etnocentrizmo, išplaukiančio iš vietos administracijos ar bendruomenės veiksmų, faktus.

Pasak tyrėjų, realybė yra tokia, kad dalis Vilniaus rajono gyventojų neturi aiškos tautinės tapatybės. Galiausiai dalis šeimų, nepriklausomai nuo savo tautinės tapatybės, leidžia (arba norėtų leisti) vaikus į mokyklą, kurioje mokoma valstybine kalba.

„Toks apsisprendimas integruotis (arba netgi asimiliuotis) taip pat yra žmogaus teisių dalis, todėl turėtų būti be išlygų gerbiamas ir apsaugotas“, – pažymi mokslininkai.

Apklausa parodė, jog gyventojai, nepriklausomai nuo tautybės, supranta valstybinės kalbos reikšmę savo ir savo vaikų atečiai. Deja, šeimos, apsisprendusios leisti vaikus į lietuvišką mokyklą, neretai patiria (ar bijo patirti) vietos valdžios arba lenkų vietos bendruomenės spaudimą.

Žmonės nerimauja „kaip reikės į akis pažiūrėti“, kljuojamos etiketės „proklyatyje litvaki“. Vietos bendruomenėje tokios šeimos pajunta, kad atšalo santykiai, kad jos bendruose renginiuose tarsi yra nepageidaujamos.

Apklaustieji sakė nerimaujantys, jog tokioms šeimoms pretenduojant į paslaugas, kurias teikia seniūnija, tikėtina, vienaip ar kitaip bus patiriamai suvaržymai, vilkinimas ir pan. Per apklausas minėtos ir kitos spaudimo priemonės – ekonominiai svertai, kurie sąlyginai skurdokame rajone įgauna itin didelį poveikumą, pvz., tai kad ir užuominomis išsakomas gąsdinimas atleisti iš darbo ir pan.

Kai kurie apklaustieji nurodė, jog lenkų kilmės kunigai kartais paragina vietos bendruomenę telktis tautiškumo pagrindu: „lenkai privalo laikytis vienas kito, neišduoti savo tautiškumo“.

„Dviejų šeiminių“ situacija

Ne lenkų kilmės asmenys sąlyginai dažniau skundėsi prastu mokyklų pasiekiamumu, kai kurie iš jų teigė, kad vietinio susiekimo transporto tvarkaraščiai esą specialiai sudaryti taip, kad daugiau keblumų patirtų moksleiviai, norintys pasiekti lietuviškas mokyklas.

Ne lenkų kilmės apklaustieji pastebi labai didelį lenkiškų mokyklų aktyvumą, agituojant vietos bendruomenes šeimoms savo vaikus leisti į mokyklą, kurioje mokoma būtent lenkų kalba.

Kai kurie ne lenkų kilmės respondentai akcentuodavo, kad lenkiškos mokyklos gauna daug labdaros iš Lenkijos ir tokiu būdu tarsi yra remiamos papildomai.

Įvertinus dar minėtus centralizuoto lėšų skirstymo ir perskirstymo ypatumus peršasi išvada, kad mokyklos, dėstančios ne lenkų kalba, šiuo požiūriu bent jau sąlyginai jaučiasi diskriminuojamos, subjektyviai įžiūri čia prielaidas lygioms galimybėms pažeisti.

Apklausų metu išryškėjo tendencija, jog ne lenkų kalba dėstančių mokyklų bendruomenių nariai neretai pasijunta vienaip ar kitaip išskiriami, jaučia esantys kitokie.

Kai kurios apskrities viršininko administracijai pavaldžios lietuviškos mokyklos skundėsi, kad joms sunkokai sekasi gauti paslaugas iš Pedagoginės psichologinės tarnybos, kuri pavaldi Lietuvos lenkų rinkimų akcijos valdomai vietos savivaldybei.

Buvo išreikšta nuomonė, kad mokyklų poreikių ignoravimu ir „tarpžinybinio nesusikalbėjimo“ priežastys bent jau iš dalies nulėmto politinių ir tautinių motyvų.

Apskritai įvairios respondentų kategorijos pabrėždavo, kad rajone egzistuoja dvi lygiagrečios mokyklų sistemos – viena valdoma savivaldybės, kita – apskrities. Taip pat buvo pabrėžiama, kad tarp tų dviejų sistemų egzistuoja trintis.

„Tokią „dviejų šeiminių“ situaciją ir dviejų sistemų trintį dauguma respondentų, nepriklausomai nuo tautybės, linkę traktuo-

ti kaip negerovę“, – pabrėžia tyrėjai.

Daugiakalbystė – žalinga?

Per apklausas užfiksuotos įvairios švietimo vadovų, mokytojų ir tėvų interpretacijos, esą, mokydami vienu metu ir gimtąja, ir valstybine kalba vaikai susipainioja, jiems sunkiau mokytis, vadinasi, – daugiakalbystė yra žalinga.

„Šiuo požiūriu tautinės mažumos baiminasi kad sunkiau bus įsisavinama medžiaga, todėl prieštarauja, kad kai kurie dalykai nelietuviškose mokyklose būtų dėstomi valstybine kalba. Savo ruožtu kai kurie lietuvių kilmės respondentai bijo, jog daugiakalbystė susilpnina valstybinės kalbos pozicijas ir plėtos galimybes rajone. Tokiu būdu viena kitai oponuojančių grupių nuomonės paradoksaliai susivienija ir daugiakalbystę traktuoja tik kaip neigiamą ir rizikingą reiškinį“, – pastebi tyrėjai.

Tačiau, pasak psichologų, yra priešingai. Natūrali daugiakalbė aplinka skatina vaiko kognityvinę, socialinę-kultūrinę raidą, vaikai natūraliai išmoksta daug kalbų.

Tyrimas parodė, kad tėvai ir mokiniai, atstovaujantys tautines mažumas, supranta valstybinės kalbos svarbą, todėl yra linkę rinktis lietuviškas mokyklas.

Visgi nuogaustaujama, kad lietuviškoje mokykloje, kur kalbama tik lietuviškai, kitataučiai tinkamai nebeįsisavins gimtosios kalbos gramatikos, nacionalinės literatūros ir t.t., nes paprastai šeimose gimtąja kalba tik kalbama.

Tyrėjų nuomone, tautinių mažumų mokyklose, bent vyresnėse klasėse, kai kurie mokomieji dalykai galėtų būti dėstomi lietuvių kalba, kad moksleiviai geriau įsisavintų lietuvių kalbos terminiją ir tai jiems padėtų siekti karjeros Lietuvoje.

Apklausos parodė, jog visuomenės dėmesio sulaukianti valstybinių brandos egzaminų problema daugiakalbiame rajone natūraliai apauga papildomomis komplikacijomis.

Dažniausiai keliamas klausimas – ar suvienodinti valstybinės (lietuvių) kalbos egzaminų reikalavimus moksleiviams, kurie mokosi gimtąja tautinių mažumų kalba ir moksleiviams, kurie mokosi lietuviškose mokyklose.

Santykinė dauguma apklausos dalyvių, ypač mokiniai, priešingai nei politikai ar vietos švietimo vadovai, pageidauja, kad gimtosios kalbos valstybinis egzaminas būtų laisvai pasirenkamas.

„Šalyje, ypač didmiesčiuose, yra daugiau mokyklų, kuriose mokoma tautinių mažumų (rusų) kalba, tad demokratiškos švietimo politikos sąlygomis tikslinga būtų ištyrinėti ir kitų regionų bendruomenių nuomonės bei požiūrį į gimtosios kalbos egzaminą“, – mano mokslininkai.

Lietuviai – irgi mažuma

Tyrimą „Mokymosi prieinamumas Vilniaus rajono gyventojams“ inicijavo trišalė darbo koordinavimo grupė, kurią sudaro Vilniaus rajono savivaldybės administracija, Vilniaus apskrities viršininko administracija bei Švietimo ir mokslo ministerija.

Jo apibendrinime teigiama, jog daugiakalbėje savivaldybėje teikti švietimo paslaugas gerokai sudėtingiau, tačiau Vilniaus rajone švietimas nėra prastas. Galima pagrįstai teigti, kad mokymosi prieinamumas bei kokybė atitinka bendras šalies tendencijas ir nėra kuonors ypatingai pranašesnė ar atsiliekantys.

Kur kas didesnę problemą – ne lenkų tautinėms mažumoms Vilniaus rajone išskylanti asimiliacijos rizika, kuri sukuria prielaidas sąlyginei diskriminacijai. Visų pirma čia minimi rusai ir baltarusiai.

„Paradoksalu yra tai, kad savotiška „tautine mažuma“ bent jau Vilniaus rajone tam pa ir lietuviai, – pabrėžia mokslininkai.

Prezidentūroje pristatytos studijos autoriai – Kauno technologijos universiteto Sociologijos katedros profesorius Gediminas Merkys, Aistė Balžekienė, Audronė Telešienė, doktorantė Audronė Lapėnienė ir Žemyna Pauliukaitė, taip pat Šiaulių universiteto Socialinių tyrimų centro mokslo darbuotojas Sigita Balčiūnas.

Nauji Aukštadvario regioninio parko uždaviniai

Apie šiandieninę Aukštadvario regioninio parko situaciją bei ateities planus kalbamės su parko direktijos direktoriumi Vaclovu Plegevičiumi.

Esate Aukštadvario regioninio parko įkūrėjas bei parko direktijos direktorius. Kokia situaciją radote atėjęs dirbti?

Skambiai pasakyta. Lygiai prieš 15 m. 1992 metais Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo seimo nutarimu buvo įkurta 30 regioninių parkų, tarp jų ir Aukštadvario. 1994 metais prie Trakų miškų urėdijos buvo įkurta urėdo pavadootojo - parko direktoriaus pareigybė. - Jam buvo pavesta tvarkyti parką kuris buvo tik Vyriausybės nutarimo eilutėse. Pirmiausia pabandėme įvertinti parko teritoriją, jo vertybes. Tuo metu parkas priklausė dviem urėdijoms: Aukštadvario girininkija, kurios miškai buvo Trakų rajone, priklausė Prienų miškų urėdijai, o Strėvos - Trakų urėdijai. Patogesniai miškų valdymui buvo nutarta Aukštadvario g-ją perduoti Trakų urėdijai. Tuo pačiu buvo pakoreguotos girininkijų ir eiguvų ribos. Taip Aukštadvario regioninis parkas, kaip urėdijos padalinys, buvo įkurdintas Strėvos girininkijos patalpose, o girininkas tapo urėdo pavaduotoju, laikinai einančiu parko direktoriaus pareigas. Vėliau sekė kiti struktūriniai pakeitimai, o šiandien direktija yra įsikūrusi Trakų Aukštadvaryje ir vykdo draustinių ir rezervatų veiklą. Mums svarbu atskleisti ir parodyti savitą Aukštadvario krašto turtą ir grožį vietos žmonėms, lankytojams ir bendromis pastangomis tai išsaugoti ateities kartoms.

Ar kito Aukštadvario parko teritorija per šitiek metų?

Aukštadvario regioninio parkas, užimantis 15,3 t. ha plotą, nėra naujai atrasta teritorija. Jo pagrindu, kaip ir daugelis Lietuvos regioninių parkų, tapo 1960 m. įkurtas Aukštadvario landšaftinis draustinis, kurio plotas buvo maždaug 3,5 t. ha. Rengiant tvarkymo planą 2005 m. buvo optimizuotos ribos ir šiandien parko plotas siekia 17 t. tūkst. hektarų.

Kas, jūsų manymu, parko didžiulėje teritorijoje yra vertingiausia?

Mūsų parkas išsiskiria iš kitų peizažinio tipo parkų reljefo raiškumu. Čia yra apie 250 išraiškingų kalvų, kartais vadinamų Aukštadvario kalvynu ir lankytoji nereiškia ilgai ieškoti vietos apsižvalgyti. Čia yra Dzūkų aukštumos aukščiausioji dalis su Gedanonių kalva nuo kurios giedrą dieną galime pamatyti Vilnių, Kauną ir Alytų. Natūralūs ar mažai žmogaus veiklos paliešti Verknės ir Strėvos aukštųjų ežeringi, miškingi kraštovaizdžiai saugantys kultūrinį ir gamtinį paveldą - niekuo nepakeičiamos mūsų vertybės. Ir žinoma taikūs aplinkai vietos žmonės, kurie, nors ir galėjo, - neiškasė, neišlygino, neišrovė, neiškirtė, neišvežė...

Na, galbūt visiems aiškus Aukštadvario grožis. Netgi Prezidentas Antanas Smetona kadaise (1930 metais) lankydamasis pas Mongirdus sakė, kad Aukštadvaris yra lietuviškoji Šveicarija. Tačiau kalbėkime, kaip tokį grožį valdyti, tvarkyti, puoselėti?

Tam šiandieną mes turime teisinius parko pagrindus, planavimo dokumentus, parko direktijos kolektyvą ir vis daugiau pagalbinių, suprantančių parko reikšmę. Galime sakyti, kad direktija geras instrumentas siekti parko tikslų. Kompetencijos rėmuose reglamentuojame ūkinę veiklą, organizuojame bei vykdomė objektų tvarkymą bei priežiūrą, vykdomė kraštovaizdžio, gamtos monitoringus, švietėjišką, kultūrinę, veiklą, propaguojame parko vertybes, teikiame gido ir kitas paslaugas, vykdomė preventcinę veiklą, teritorijos kontrolę ir kitus darbus. Kuriamo Aukštadvario parko lankytojų centras.

Tačiau 1994 m. žengti pirmieji žingsniai buvo nedrausūs. Ir dabar atsiverčiu tų dienų ranka rašytą 20 punktų parko viziją iki 2000 metų. Skaitau „rinkti ir kaupti medžiagą apie parką, rengti planus, kurti materialinę bazę ir kiekvienais metais sutvarkyti kelis paveldo objektus...“. Kiek vėliau teko pamatyti kaip tvarkomi parkai

Lenkijoje, Švedijoje, Danijoje. Gerą dozę žinių ir patirties apie kraštovaizdžio vertinimą ir aplinkos apsaugos, turizmo organizavimą davė Nesvyžiaus Akademijoje mokslai, kuriuos teko krimsti 1998-1999m Minske ir Varšuvoje. Tai ir buvo gilesnis žvilgsnis į ateitį padėjęs suvokti, kad kiekvienas parkas yra savitas ir nepakartojamas ir mūsų parko kelias taip pat savitas ir kiekvienos dienos darbas yra to kelio klojimas.

Kokius sau iškėlėte prioritetus?

Kai kurie mūsų prioritetai pastovūs. Tai planavimas, teritorijų pritaikymas lankymui, švietėjiška preventcinė veikla Dinamiškas laikmetis siunčia naujų darbų: kraštovaizdžio bei gamtos monitoringai, gamtotvarkos planų rengimas, buveinių ir Natura 2000 teritorijų išsaugojimas. Aktualu tapo ne tik parko apsaugos bet ir kontrolės veikla. Tam reikalingi kvalifikuoti ir atsakingi darbuotojai finansiniai bei materialiniai resursai.

Suprantame, kad lankytojų atgarsiai palankūs. Tačiau prieš akis naujos užduotys?

Ši teritorija visada buvo lankoma. Senovėje ji buvo reikšminga, kaip „Karališko vieškelio“ apylinkės, dabar kaip teritorija kuria eina Eurovelo vakarų- rytų dviračių žiedo trasa. Suprantama, kad mūsų vienas iš svarbiausių tikslų pažintinio turizmo organizavimas, lankytojų srautų reguliavimas. Prioritetas skiriamas pažintinio- kultūrinio turizmo vystymui. Komeracinės turizmo paslaugas galėtų organizuoti privatus subjektai. Rengiant parko tvarkymo planą buvo parengta atskira rekreacinės sistemos dalis, kurioje numatyti darbai, siekiant pritaikyti teritoriją lankymui. Tai pažintiniai takai, atokvėpio vietų įrengimas, informacijos pateikimas, lankytojų centro įkūrimas. Laukiame žingeidais, išprususio, kultūringo lankytojo.

Jūsų parko santykiai su vietos gyventojais? Gerai ar blogai gyventojams, jog parkas yra ?

Problemų pasitaiko, bet nėra neišsprendžiamų. Rašytojas Edmundas Malūkas viename savo romane mini karališką medžioklę prie Vilkokšnio ežero, tarp Rūdiškių ir Žaliosios kaimo. Iš tiesų ten yra įdomių vietų, kurios apipintos legendomis, padavimais. Tokios teritorijos ypač brangios, nes per šimtmečius, kaip šventvietės, išliko iki mūsų dienų. Šiose vietose labai suprantamai galima priminti ar parodyti kaip mūsų protėviai mokėjo mylėti Gamtą ir kaip mums to reikėtų išmokyti. Padėti tvarkyti ir prižiūrėti ypač tokias vietas neatsisako ir vietos gyventojai.

O kaip susidorojate su naujais investitoriais ir pan.?

Galima sakyti, kad šia prasme, mus lydėjo sėkmė. Lietuvos Nepriklausomybės pradžioje, buvo patrauklesni teritorijų apie Vilnių, Klaipėdą, Molėtus, Ignaliną, Trakus. Jos buvo „pastebėtos“ pirmiausia. Šiandien mes turime parko tvarkymo planą, turime tam tikrą patirtį ir esame nusiteikę įgyvendinti minėtą priemonę. Kita vertus negalime atmesti žemės reformos poveikio netolimoje ateityje.

Kiek proc. yra prieinamų teritorijų lankytojams?

Lietuvos masteliu, parkai- pačios gražiausios ir vertingiausios Valstybės saugomos teritorijos, išskirtos visuomenės poreikiams tenkinti. Vaizdžiai tariant lyg rūtų darželiai tradiciniame Lietuviškame kaime. O rūtų darželiai buvo kiemo puošmena, pasididžiavimas ir vartelius į juos tik užkeldavo.

Kalbant apie rekreacinio prioriteto teritorijas, galime pastebėti, kad jų plotas, lyginant su senuoju planavimu padvigubėjo ir sudaro 8,6 proc. Šiose vietose, skirtingai nei konservacinio prioriteto teritorijose, galima organizuoti paslaugas, kurti turizmo infrastruktūrą, nustatyta tvarka statyti. Be to numatyta Aukštadvario miestelio, kai kurių kaimų plėtros zonos.

Norisi pastebėti ūkines parko teritorijas. Jos skirtos žemės ūkio veiklai ir čia perspektyvą tu-

Aukštadvario regioninio parko direktijos vadovas Vaclovas Plegevičius

rėtų ekologinės ar tradicinės ekstensyvos žemdirbystės vystymas ir propagavimas. Ši veiklos sfera nepaliesta ir laukia iniciatyvos. Daugelis verslininkų orientuojasi į sodybų pritaikymą ar kūrinių kaimo turizmo paslaugoms. Šiandieną tai madinga, ir rentabilu. Manau, kad ateityje sėkmė lydės tuos, kurie savo paslaugas grįs vietos tradicija ar kultūra. Galima auginti vaistažoles, surinkti gero medaus, vesti natūrinį ūkį. Tokių produktų jau laukia šiandieninis mūsų lankytojas. Atvykęs pas mus vartotojas maitinamas maistu atvežtu iš Vilniaus restoranų arba Aukštadvario kavinių. Manau kad daugelis neatsisakytų mūsų kulinarinio paveldo: ekologiško daržovių ir vaisių, kaimiškos duonos, sūrio, medaus, sulos, „šimtalapio“, dar neseniai Aukštadvario kraštą garsinusio upėtakio.

Kiek procentų parko sudarytų ūkinė teritorijos?

Kalbant trumpai skaičių kalba 51 proc. parko teritorijos sudaro miškai, apie 8 proc. užima vandens telkiniai, pelkės. Žemės ūkio naudmenos 38 proc. Noriu pastebėti ir pasidžiaugti, kad Trakų urėdija palaikė mūsų siūlymą ūkinius miškus pakeisti į apsauginio prioriteto, o žemės ūkio prioriteto plotas siekia tik 4 proc. Praktika patvirtino mūsų nuostatas, kad Aukštadvario krašto žemėse šiuolaikinio aukštų technologijų žemės ūkio perspektyvos labai ribotos. Daugiau naudos galime gauti iš apylinkių grožio ir jo teikiamų galimybių.

Laikas bėga, atsiranda nauji iššūkiai, nauji darbai, kokie tai būtų?

Didžiausias problema jau esame pamatę, pasvėrę, ir ko gero įvaldę rengdami tvarkymo planą. Mes tada labai atvirai sakėme - dalyvaukite dokumentų svarstyme, teikit siūlymus ar nagrinėkite tai kartu. Tas dokumentas gimė labai atvirai ir viešai diskutuojant. Parko direktija siekė, kad su Aukštadvario regioninio parko rengiamu tvarkymo planu susipažintų kuo daugiau žmonių. Todėl viešieji svarstymai vyko Aukštadvaryje ir salė visų norinčių nesutalpino. Patyrėme pelnytą ir nepelnytą kritikos, pajutome privačių ir grupinių interesus, taip pat gavome pastabų ir siūlymų. Visi išsiskyrė, išsikalbėjo ir šiandien tvarkymo planas veikia.

Šiandienos iššūkiai? Be abejo jų parke yra. Galima vardinti: Europos Bendrijai duotų išpareigojimų laikymasis dėl rūšių ir buveinių išsaugojimo, parko kraštovaizdžio ir gamtos monitoringų vykdymas, parko teritorijos kontrolės ir apsaugos efektyvumo didinimas, sutvar-

kytų objektų, teritorijų, kitos infrastruktūros priežiūra. Taip pat labai svarbios yra kaimo plėtros 2007-2013 m. programos priemonės, skirtos prarastų pajamų Natura 2000 teritorijose kompensavimui.

Kaip planuojate tai daryti?

Naujas klausimų sprendimas diktuoja savo sąlygas. Pirmiausiai reikia suprasti ir priimti naujus iššūkius. Tam reikalingos organizacinės priemonės, žinios ir materialiniai resursai. Pradėti rengti gamtotvarkos planai, sukurta elektroninė duomenų bazė, identifikuojamos teritorijos, tikslinamos buveinių ribos, apsirūpiname specialiomis techninėmis priemonėmis. Direktijos specialistai gilina žinias ir dalyvauja specialiuose mokymuose, įskaitant ir praktinės mokomąsias išvykas į EB šalis.

Paramos Natura 2000 teritorijose programoje numatytos dvi priemonės, skirtos pajamų už aplinkos apsaugos reikalavimų įgyvendinimą: Natura 2000 išmokos žemės ūkyje ir Natura 2000 išmokos miškų ūkyje. Mes jau pradėjome bendradarbiavimą su žemės ūkio rūmų Trakų skyriumi dėl žemdirbių švietimo. Kviečiame visas institucijas, atsakingas už minėtų priemonių įgyvendinimą glaudžiau bendradarbiauti organizuojant, konsultuojant žemės savininku ar, naudotojų bei vykdant švietėjišką veiklą.

Dėl pažeidėjų, kaip su jais tvarkotės?

Kaip anksčiau minėjau direktija didesnę dėmesį skiria teritorijos kontrolei. 2005 m. rengiame ir įgyvendiname parko kontrolės programą kurioje numatyta teritorijos stebėjimas, reidai, patikrinimai, bendradarbiavimas su kitomis aplinkosauginėmis institucijomis, preventcinė veikla. Gaila, tačiau ši veikla reikalauja labai daug laiko, o kaip žinome represinės priemonės nėra pats efektingiausias aplinkos apsaugos būdas. Išsaugant parko vertybes pirmenybę mes teikiame švietimui, prevencijai prisimeni žinomo rašytojo Antuano de Sent-Egziuperi knygos „Mažasis princas“ herojaus posakį: „Žemė - žmonių planeta“. Tikriausiai herojus turėjo galvoje žmogų, suprantantį, kad šalia jo yra kitas žmogus, silpnas sutvėrimas, lapelis, gėlė. Bet, deja, šiandien mes tapome labai galingi ir vis mažiau pastebime šalia esantį silpną. Šiandien teisingiau skambėtų „Žemė ne tik žmonių planeta“. Žemėje - Gamtos namuose mes esame ne vieni ir mums būtinai reikia išmokyti pastebėti šalia esantį.

Kalbėjosi Dana ZACHAREVIČIENĖ

Gilaus liūdesio ir skausmo valandų dėl vyro Jonelio mirties nuoširdžiai užjaučia savo draugė Ariane Bortkevičienė

Ieva JANKUTĖ

Voruta Lietuvos istorijos dvisavaitinis laikraštis	Prenumeratos indeksas 0135	Redakcinė kolegija: Tomas Baranuskas, dr. Kazimieras Garša, Vytautas Gocentas, dr. Viktoras Jencius, dr. Napaleonas Kitkauskas, prof. dr. Arnoldas Pirockinas, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, adv. Vytautas Zabiela, akad. prof. habil. dr. Zigmantas Zinkevičius, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė	Rėmėjai: Ieva Jankutė, Lietuva Tadas Stomma, JAV Tautos fondas, JAV Spaudos radijo ir televizijos rėmimo fondas
	© „Voruta“ 2007. Visa medžiaga (rašiniai) pateikta laikraštyje „Voruta“ yra II – Juozo Vercinkevičiaus leidyklos „Voruta“ (įmonės kodas LT281160790) nuosavybė. Laikraštį ar jo straipsnius kopijuoti ir platinti be raštiško sutikimo draudžiama.	© „Voruta“, 2007. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. aštuonoliktą leidimo metų. Laikraštis išeina kas antrą šeštadienį. Apimtis – 2 sp. l. Rinko ir maketavo „Vorutos“ leidykla. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./ faks.: (8 528) 5 53 31; (8 528) 5 12 66, (8 605) 19 302 Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, el. p. redaktorius@voruta.lt Spausdino AB „Spauda“, Laisvės pr. 60, LT-05120 Vilnius. Tiražas 1000 egz.	Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 53 31; (8 528) 5 12 66 El. paštas: voruta@voruta.lt Interneto svetainė: http://www.voruta.lt Redakcija: A. Adamkavičius, J. Varnauskas, A. Trečiokienė, A. Šumskas, D. Zacharevičienė, L. Olechnovičiūtė, A. Kurekaitė, J. Vercinkevičius